

TRẦN-TÂN-QUỐC

SAIGON SEPTEMBRE 45

Tựa của NAM-QUỐC-CANG

áo "VIỆT-THANH" xuất bản

TRẦN-TẤN-QUỐC

SAIGON
SEPTEMBRE 45

Tạ của NAM-QUỐC-CANG

Loai sach tài lieu
Báo «VIỆT-THANH» xuất bản
SAIGON 1947

SAIGON
SEPTEMBRE 45

THAY LỜI TƯ' A

Trước kia trong tòa-soạn « TIN-ĐI'EN » cũng như ngày nay trong tòa-soạn « VIỆT-THANH », anh em chúng tôi tuân theo một thông-lệ, có thể nói : một! kỷ-luật.

Mỗi lần một trong anh em chúng tôi có ý định viết một bài xã-luận, một thiên phóng-sự, ký-ức hay điều-tra, luôn luôn phải cho tất cả anh em trong tòa-soạn biết trước đại-cương của bài mình sẽ viết.

Rồi anh em cùng nhau phê-bình và bổ-khuyết.

Viết những bài về « SAIGON SEPTEMBRE 45 », bạn TRẦN-TẤN-QUỐC cũng không thể vượt qua kỷ-luật ấy.

Tôi còn nhớ, một chiều vào hạ tuần tháng Juin vừa rồi, bạn TRẦN-TẤN-QUỐC đưa ý định của bạn ra cho anh em chúng tôi bàn xét.

Một trong anh em chúng tôi hỏi bạn :

— Bạn có đủ tài-liệu hay không ?

— Đủ thì chưa chắc đã đủ, nhưng tôi có rất nhiều, bạn TRẦN-TẤN-QUỐC trả lời.

Một bạn khác phát-biểu ý-kiến :

— Nếu bạn nhận thấy rằng bạn chưa đủ tài-liệu thì bạn không nên giành quyền của sử-gia. Bạn chỉ nên phụ giúp cho công việc của sử-gia mà thôi. Lại nữa, nếu bạn đưa ra một

cách hỗn-độn tất cả những tài-liệu mà bạn đã sẵn có, sợ e những bài của bạn viết sẽ có vẻ rườm rà, khó khan. Bạn nên cẩn-thận về những chỗ ấy.

Hôm nay, đọc lại « SAIGON SEPTEMBRE 45 », trước khi viết mấy hàng này, tôi có cảm tưởng rằng bạn TRẦN-TẤN-QUỐC không bỏ qua những lời khuyên bảo thân-mật của anh em trong tòa-soạn « VIỆT-THANH ».

Bạn TRẦN-TẤN-QUỐC, một kỹ giả đã được nhìn tận mắt thời cuộc trong những tháng Août và Septembre 1945, cố sức « ráp » theo thứ tự của thời-gian, những tài-liệu lịch-sử lại thành một cuốn phim lịch-sử.

Một cuốn phim lịch-sử không có màu sắc chân-trị, hình-ảnh của một thời kỳ rộn rịp và đáng ghi nhớ mà chúng ta vừa mới trải qua.

Bây giờ, bạn TRẦN-TẤN-QUỐC đã đem trình cuốn phim này với bạn đọc thì quyền phê-bình để bỏ khuyết đã ra ngoài phạm-vi của anh em chúng tôi trong tòa-soạn báo « VIỆT-THANH ».

Quyền ấy, nay là quyền chung của tất cả các bạn đọc.

Tòa soạn VIỆT-THANH
Ngày 2 tháng 8 dương-lịch 1947
NAM-QUỐC-CANG

I. — MÀU RỜI TRONG NGÀY ĐỘC-LẬP

SAU ngày 25 tháng tám — ngày Việt - Minh năm chánh-quyền toàn Nam bộ, chúng ta thấy Lâm-ủy hành-chánh đặt mình trước hai vấn-đề quan-trọng : đối-nội và đối-ngoại.

Về nội-tình, nhà cầm quyền phải dùng phương sách tiết-chế lòng dân đương sôi nổi và phải dung hòa tất cả đảng phái để nhứt tề đối ngoại.

Vậy tình hình ngoại giao tấn triển thế nào ?

Nhứt còn võ trang ở bên trong. Phái bộ Đồng-Minh sắp đến. Kẻ chiến bại ít được đề ý đến. Họ chỉ rộn rịp ngày phái bộ Đồng-Minh đến Saigon.

Hôm nay, ngày 29 tháng tám. Một thông cáo của Chủ-tịch Ủy-ban Hành chánh Địa - phương Saigon-Cholon ấu-hành như sau :

«... Phái-bộ Đồng-Minh Anh, Mỹ, Nga, Tàu sẽ đến xứ mình nay mai để sắp đặt việc Nhứt bản lui binh.

Nhơn dân phải hiệp với Chánh - phủ
đặng tiếp rước phái bộ Đông-Minh một cách
hết sức long-trọng và như là mỗi nhà bất-
luận công hay tư đều phải treo cờ bốn nước
Đông-Minh lên trên đây chung quanh là quốc-
kỳ Việt - Nam (cờ đỏ có ngôi sao vàng
chính giữa).

Như vậy, nay mai phái-bộ Đông-Minh sẽ đến.
Chỉ còn một câu hỏi mà dân chúng đặc biệt chú ý:
— Còn Pháp? Họ có trong phái bộ Đông-
Minh chăng? Nếu họ đến, ta phải làm sao?

Thật là một câu hỏi quan trọng.

Nhưng, hỏi như vậy là trễ rồi. Đại diện của
Pháp đã có mặt tại Saigon mấy hôm nay. Họ có
mặt trước ngày 25 tháng 8. Chính họ đã mục kích
cuộc biểu-tình khổng lồ của hơn nửa triệu người hoan
hò ngày chánh-quyền về Việt-Minh. Người đại-diện
ấy là ai? Ở đâu đến? Tên gì?

— Người ấy chính là Đại-tá Cédile, sau này là
Uỷ-viên Cộng-hòa Nam-bộ.

Từ Calcutta, ông ngồi trên chiếc phi-cơ Dako-
ta qua nhảy dù xuống Nam-bộ vào chiều ngày 22
tháng tám, cùng một lượt với Thiếu tá Mesmer
nhảy dù ở Bắc. Sự mạng của ông Cédile là tiếp xúc
với Nhật và thương thuyết về vấn đề tù binh
Pháp.

Đại tá Cédile cùng hai bạn của ông nhảy dù
xuống một làng nhỏ ở Tây-ninh, gần biên - giới

SAIGON SEPTEMBRE 45

Việt-Miên. Trong mình Đại-tá Cédile có một máy truyền tin vô-tuyến điện. Đây là lần nhảy dù đầu tiên trong đời tưng chinh của ông Cédile. Bị dân làng bắt giao cho Nhật, ông Cédile cùng 2 bạn ông bị đưa về Saigon trong đêm 22 tháng tám.

Sau khi bị cật vấn lâu ngày, Nhật cho phép ông Cédile đi thành phố và cho ông cùng hai bạn ông ở tạm trong một tòa nhà nhỏ trong vòng thành của dinh Toàn- quyền dưới sự bảo-vệ cần mật của quân đội Nhật.

Năm giờ chiều ngày 30 tháng tám — nghĩa là sau năm ngày nắm chính-quyền, chủ-tịch Lâm-ủy hành-chính Nam-bộ là ông Trần-văn - Giàu có triệu tập cuộc hội họp báo chí tại dinh Hàn-quân. Sau khi nói về sự tổ chức dân-quân cách-mạng, ông Giàu có cho biết :

Có đại-biêu của De Gaulle nhảy dù xuống Saigon, yêu-cầu nói chuyện với Ủy-ban hành-chánh lâm thời.

Về việc này, ông Giàu tuyên-bố :

— «Chúng tôi sẵn sàng tiếp chuyện nếu đại-biêu của De Gaulle chịu đặt sự bàn bạc lên lập trường Việt-Nam hoàn toàn độc-lập.

Nhưng, nếu đại-biêu của De Gaulle muốn đặt sự bàn bạc lên lập trường khác thì chúng tôi xin nhường cho... sún; dặn trả lời ».

Và, vị đại-biêu này cũng không ai lạ hơn là đại-tá Cédile

Rồi, không hiểu nghĩ sao, ông Chủ-tịch kiêm Ủy-trưởng quân-sự Trần-văn-Giàu tuyên-lố một câu này để cố ấn dứt cuộc hội họp :

— « Nếu một phần đất nào của Việt-Nam bị mất thì chúng ta phải dùng máu của chúng ta mà đặt lại vấn-đề Việt-Nam trên tấm khảm xanh quốc-tế »

Tạm gác vấn-đề nội trị, chúng ta thấy Lâm-ủy hành-chánh phải đối đầu với những cuộc ngoại-giao khó-khăn. Muốn thắng lợi về đối ngoại, nội trị phải an bài, dân tâm phải nhút-trí, thiết lực quân đội phải đồng và hùng.

Nhà du-thuyết thường vịn vào những yếu tố kể trên để làm căn bản cho lời nói của mình. Biết như vậy, cho nên khi nhận được một điện tín của chánh-phủ trung-ương từ Hanoi gửi vào cho hay đề gấp tổ chức ngày lễ Độc-lập cũ bành vào ngày 2 tháng chín, Lâm-ủy hành chánh Nam-bộ liền chụp ngay cơ hội này để biểu dương sự đoàn kết của dân chúng và đồng thời biểu diễn lực lượng của dân quân.

Tổ chức một cuộc biểu tình không phải khó, trong khi toàn dân đều có một tin-niệm phụng sự quốc-gia và đương sẵn sàng hy sinh triệt để cho nền độc-lập. Nhưng, sự biểu diễn lực lượng dân quân là một vấn đề quan trọng, liên-hệ đến việc ngoại giao lúc bây giờ chẳng ít.

Vì vậy mà chương trình tổ chức cuộc biểu

diện lực lượng dân quân được đem ra bàn cãi trong một phiên nhóm họp tại dinh hành chánh.

Trong cuộc bàn-cãi, nhơn viên của chánh-phủ chia ra làm hai phái. Một phái tán thành. Một phái phản đối vì những lý lẽ này : Dân chúng đương hăng-hái đến nhiệt-độ, sợ e trong cuộc biểu-tình vô-trang này họ không thể nhịn được một vài cử-chỉ khêu-khích, nếu có xảy ra. Nhưng đến lúc biểu quyết thì đề nghị của Ủy-trưởng quân-sự được đa số chấp thuận. Nghĩa là, cùng ngày lễ mừng độc-lập, có cuộc biểu diễn lực lượng dân-quân.

Trước một ngày, trong cuộc hội họp báo giới bất thường, ông Trần văn-Giàu có cho biết trước vài chi tiết trong cuộc biểu-tình vô-trang ngày mai : « Sẽ có bốn sư-đoàn dân-quân cách mạng biểu diễn. Y-phục ô-hạt, vũ khí thô-sơ, nhưng đó không phải là tượng trưng cho sức mạnh. Lực lượng vô song của chúng ta chính là sự đoàn kết và tấm lòng hy-sanh cho Tổ-Quốc ».

Nói trước như thế, cốt ý của Giàu là đón trước sự ngạc nhiên của mọi người khi thấy y-phục đơn sơ và vũ-khí kém vẻ tối tân của dân-quân cách-mạng biểu diễn chiều mai này.

Không ngạc nhiên, nếu chúng ta đã đọc được vài trang sử về cuộc cách mạng ở các nước và cuộc chiến tranh vừa chấm dứt.

Ở Trung-hoa, thừa dịp Tứ-xuyên tạo-động, dân-quân cách-mạng liền khởi nghĩa ở Võ-xương

(ngày mùng mười tháng mười năm 1911). Chính dân dân ở-hợp với võ-khí gồm có đao, mác, đoản côn mà lật nổi Thanh-triều, đề lập thành Trung hoa dân-quốc.

Ở Pháp, chính dân dân-chúng cần-lao, dân người quần dù áo rách đã xô ngã chế-độ chuyên quyền hồi năm 1799 đổi thay một thể-chế mới với khẩu hiệu muôn đời : Bình-dẳng, Bác-ái, Tự-do.

Đến cuộc chiến tranh đế-quốc, Ý hay động tất cả hải, lục, không quân để xua đánh Á. Trước lực lượng hùng mạnh của đối phương, Á-Hoàng Huân é Delassié tuyên-cáo một câu lịch-sử : « Vấn đề sống chết của Á không phải căn cứ vào võ-khí mà chính là ở lòng ái-quốc của thần dân của Trăm ».

Như vậy trong một cuộc cách - mạng, danh rằng võ-khí là một lực lượng, nhưng sự đoàn-kết và nhất trí lại là một lực-lượng vô song.

Bây giờ chúng ta hãy sống lại với ngày mừng độc-lập : mừng hai tháng chín.

Như các bạn đã biết, mặc dầu có sự phân đối việc biểu diễn lực - lượng dân quân — trong số người phân đối có hai ông Huỳnh-phú-Sổ tức Thầy tư Hồ-Hảo và ông trạng-sư Huỳnh-văn-Phước ở nhóm « Trí - Thức » — hôm nay, trong ngày lễ mừng độc-lập, vẫn có cuộc biểu-tình võ-trang theo biểu-quyết của đa số.

Hôm nay, quang-cảnh nào nhiệt lạ.

Từ sở công, sở tư đến tư-gia, tiệm buôn của

người Việt và Hoa-kiều đều rục rĩ những cờ của bốn nước Đồng-Minh phe phẩy quanh lá quốc-kỳ của Việt-Nam Cộng-hòa Dân-chủ.

Cuộc lễ độc-lập cứ hành đúng 2 giờ chiều. Mới 12 giờ trưa, dưới mặt trời đứng bóng, các đoàn-thể dân chúng, các toán dân-quân lũ lượt từ trong các trụ-sở ở châu-thành, từ các vùng ngoại-ô kéo về đại lộ Cộng-Hòa (tức đại lộ Norodom vừa đổi tên) tập trung sau nhà thờ Đức Bà.

Điều nên biết là chiều nay, đúng hai giờ, Chủ-tịch Chánh-phủ trung-ương Hồ-chí-Minh sẽ đọc diễn-văn trước máy truyền-thanh trên luồng điện 32 thước.

Hồ-chí-Minh !

Người ấy là ai ? Thế nào ?

Dân chúng muốn nghe lời nói của ông.

Hai giờ.

Tại khoảng đại lộ Cộng-Hòa, tại đường Blan-sulbé, chung quanh đô-hội, các đoàn thể dân chúng đứng có trật tự theo bốn sư đoàn dân-quân cách-mạng.

Ta hãy thú thật và nói thẳng ra những gì rạo rục trong lòng ta lúc bấy giờ, trong giờ phút này. Ta có cảm động chẳng và ta có cảm - tưởng gì trong khi ta thấy y-phục của dân-quân toàn là quần đùi áo ngắn, người mang giày, người chơn không, vô khí thì từ liền thanh nhẹ đến súng hai lòng, từ trường kiếm đến dao găm, trong hàng ngũ ấy có

những bạn phóng-túng của ta ngày hôm qua, có những cậu thanh-niên ở hàng xóm, có những nhà buôn vừa từ già thị-trương, có những « con ông cháu cha » của thời trước?

Ở trên khán đài, gần đủ mặt hơn - viên của Lâm-ủy Hành - chánh. Không hiểu vì lẽ gì luồng điện 32 thước bắt không được. Dân chúng đứng đón nghe bài diễn-văn của ông Hồ-chí-Minh, thất vọng la : Phá hoại. Có kẻ phá hoại !

Thì thôi, bây giờ chúng ta hãy nghe bài diễn-văn của ông Trần-văn-Giàu, Chủ-tịch Lâm-ủy Hành chánh Nam-bộ.

Hỡi quốc dân !

*Hỡi tất cả đồng bào tận tâm cứu-quốc !
Việt - Nam từ một nước thuộc-địa, đã trở
thành một nước độc-lập.*

*Việt-Nam từ một đế-quốc, đã trở thành
một nước Dân-chủ Cộng-hòa.*

*Việt-Nam đang tiến bước trên đường
sống, sống danh dự với hoàn cầu.*

*Hôm nay, luận theo mạng lệnh của
Chánh-phủ trung ương do đồng chí Hồ-chí-
Minh lãnh-đạo, chúng ta làm lễ độc-lập mừng
những ngày thắng lợi đầu tiên.*

*Hôm nay, một lần nữa, chúng ta biểu
đương cho Đồng-minh, cho thế giới, cho kẻ bạn
và kẻ thù cái chí cương quyết bảo vệ tới cùng
quyền độc-lập và nền dân-chủ của chúng ta.*

SAIGON SEPTEMBRE 45

Mừng thắng lợi nhưng đồng - bào chớ
say sưa vì thắng lợi.

Biểu dương chỉ độc-lập, nhưng đồng-bào
chớ làm tưởng rằng bao nhiêu lực lượng phổ
trương đây là đủ.

Còn phải phấn đấu nhiều, nhiều hơn nữa.

Còn phải đoàn kết, đoàn kết đống hơn nữa.

Còn phải trọng kỷ luật, cần lao, cần lao
và kỷ luật nghiêm mật hơn nữa.

Vì Việt-Nam yêu quý của chúng ta đương
gặp một tình cảnh nguy nan, không khéo lo,
nước ta, dân ta có thể bị trông lại vòng nô lệ.

Bên trong :

Một số người phân quốc đương kiên cố
hàng ngũ, làm hậu thuẫn cho kẻ nghịch.
Chúng nó sẽ bị tòa án nhơn dân trừng trị
thăng tay. Phải trừng trị những bọn mãi quốc
cầu vinh, những bọn gây rối cho nước Việt-
Nam dân-chủ cộng hòa, gây rối hầu tìm cho
phe nghịch một cơ hội xâm lăng đất Việt.

Bên ngoài :

Kẻ nghịch toan tính một cuộc âm mưu
gật lại ách nô lệ trên 25 triệu đồng - bào. Họ
nhảy dù, họ đoạt nhà ga, họ toan qua đèo Lao
Bảo ; họ đã bị bắt, đã bị đánh lui, nhưng họ
chưa chịu đứng yên. Chúng tôi đã bắt được
bằng cứ chắc chắn rằng họ toan dùng võ lực,

thành như lật đổ Chánh-phủ cộng-hòa để đem lại một vị Toàn-quyền như thuở trước.

Đồng bào !

Ở đây có ai thừa nhận một vị Toàn quyền cai trị xứ ta không ?

— Không.

Có ai chịu bó tay cho chế độ thực dân ra mặt hay dẫn mặt trở lại không ?

— Không.

Thì, chúng ta thề, bên chánh phủ, cương quyết chống mọi sự xâm lăng, dầu chết cũng can lòng.

Hỡi các dân tộc đã chiến đấu cho nhân-quyền và dân-quyền, chống độc-tài phát-xít ! Việt-Nam chúng tôi có quyền sống độc lập tự-do.

Việt-Nam chúng tôi có sức sống độc-lập và tự-do.

Độc-lập và tự-do của chúng tôi không trái với độc-lập và tự-do của bất cứ một nước nào khác.

Anh, Nga, Mỹ, Tàu đã đổ máu, có đổ máu đỏ, nước Pháp được giải phóng.

Thì có lý nào nhờ máu quý bạn, mà nước Pháp lại tròng ách nô lệ lên nước Việt-Nam đã được giải-phóng rồi.

Từ cựu Hoàng-đế Bảo-Đại đến đám cùng dân, đồng bào chúng tôi đều chán các ách đó

hộ, đều quyết hy sinh cho độc-lập và tự-do cho đất nước Việt Nam.

Chúng tôi không bạo ngược, không khêu khích, chúng tôi ôn hòa, cho đến bảo-vệ sanh mạng và tài sản của những người ngoại quốc. Chúng tôi sẵn lòng ký kết bằng giấy 'hân-ái' với tất cả bất cứ một nước nào trên hoàn vũ, miễn nước ấy thừa nhận quyền sống tự-do và độc-lập của dân tộc Việt-Nam này.

Hỡi người Pháp!

Các anh chớ tưởng tượng rằng dân chúng xứ này triểu mến chế độ vua. Chúng tôi không chịu ách Nhật, và cực lực phản đối ách Pháp, dầu ách ấy có sơn son, phết vàng.

Việt-Nam Cộng-hòa Dân-chủ sẵn sàng ký kết với Pháp Cộng-hòa Dân-chủ những hiệp ước cộng tác về kinh-tế, văn-hóa luôn về binh bị nếu Pháp công khai thừa nhận quyền độc-lập của chúng tôi.

Nhược bằng trái lại, các anh kẻ chúng tôi như tôi mọi, thì liên hiệp với dân chúng cách mạng Pháp, chúng tôi thề chết không nhượng bộ trước bất cứ một sự hăm dọa hay khêu khích nào.

Quốc dân! hãy sẵn sàng chiến đấu,

Đồng-bào! hãy gập dìp thì hiến thân cho nước.

SAIGON SEPTEMBRE 45

Quét sạch đồ phản quốc, quét sạch ách cường quyền.

Anh em chị em !

Trong lúc phái bộ Đồng Minh đến xin ta, anh em chị em chớ để mất thanh danh của một dân tộc đủ từng sống vẻ vang.

Đứng lên !

Ngày độc-lập bắt đầu từ nay.

Tiến lên ! Vì độc-lập vì tự-do.

Tiến lên mãi ! Không một thành lũy nào ngăn nổi chí của muôn dân trên đường giải phóng.

Sau bài diễn-văn của ông Trần-văn-Giàu và những lời thề phụng-sự Tổ-quốc, cuộc biểu-diễn lực lượng dân-quân khởi sự. Từ đại-lộ Cộng-Hòa, một tốp đồ xuống đường Bá - Lê Công - xã (tức Catinat) một tốp quẹo đường Yersin (tức Taderd) đi có trật tự dưới những biểu ngữ giăng ngang đường viết bằng các thứ chữ : Anh, Mỹ, Nga, Pháp, Tàu, và Việt :

« Độc-lập hay là chết. »

« L'Indépendance ou la mort. »

« Independence or death. »

« Việt-Nam dân-chủ muôn năm. »

« Vive le Việt-Nam démocratique. »

« Viet-Nam democracy for ever. »

« Đả-đảo thực-dân Pháp ! »

Thình lình, súng nổ.

Nỗ trước nhà thờ Đức Bà, nỗ trước hãng Jean Comte và chạp sau, tiếng nỗ đều trong vùng trung-tâm thành-phố.

Trời dương nắng bông sấm tối. Mây đen vùn vủ. Mưa lấm tẩm rơi. Một cuộc xung-đột mà có một vài người phồng định, đã không tránh khỏi. Đề hiểu rõ nguyên nhân, người ta tìm bằng cứ gây ra cuộc xung-đột đổ máu. Bên Việt-Nam quá quyết cuộc đổ máu này do người Pháp khêu-khích. Bên Pháp, vịn vào vài người Pháp thiệt mạng và nhiều người Pháp bị thương mà đổ cả trách-nhiệm cho Việt-Nam. Dầu sao, giọt máu rơi trong ngày độc-lập đã làm trở ngại nhiều cho việc ngoại-giao của Lâm-ũy hành-chánh do Bác-sĩ Phạm-ngọc-Tạch đảm trách.

Luôn mấy hôm, có nhiều tin đồn đãi làm phần nộ lòng dân chẳng vừa. Nào chiến-hạm Richelieu của Pháp lăm le ở hải-phận Việt-Nam, nào quân đội Pháp đã chực ở biên-giới v.v...

Bây giờ, chúng ta hãy ngoài nhìn xem có gì lạ ở ngoài biên-giới?

II. — NHỮNG CUỘC MUU TÍNH Ở CALCUTTA VÀ CÔN-MINH

VÀO hạ tuần tháng tám năm 1945.

Một phái đoàn Pháp đã đến đặt trụ sở tại Calcutta. Những viên-quan cao cấp lãnh sự mạng ở chánh-quốc để sang Việt-Nam đương tạm trú tại đây. Trong số đó có ; Đại-tá Cédile sau này là Ủy-viên Cộng-hòa ở Nam-bộ, Thiếu tá Messmer, hiện là giám đốc văn phòng của Cao ủy phủ ở Saigon, ông de Raymond với chức Thanh tra thuộc địa và nhiều người Pháp ở Đông-dương đến đây sau ngày 9 tháng ba. Ngoài ra, có nhiều quân lính nhảy dù người Pháp, Lào và Việt trong quân đội Pháp.

Ở đây, phái bộ Pháp đã có sẵn một chánh sách để thi hành ở Đông-dương. Chánh sách ấy là bản tuyên ngôn 24 Mars của Đại-tướng de Gaulle công bố tại Brazzaville (Tây Phi thuộc Pháp). Chiếu theo bản tuyên ngôn này thì mỗi xứ ở Đông-dương được tự-trị trong Liên-Hiệp Pháp.

Chính một hôm, vào hạ tuần tháng tám — trước ngày Việt-Minh năm chánh quyền toàn cõi Việt-Nam, tại trụ sở của phái bộ Pháp ở Calcutta, ông de Raymond có tuyên bố với một nhà viết báo như vậy.

« Chúng ta cứ theo chương trình của bản tuyên ngôn 24 Mars. Việc thống nhất ba kỳ của Việt-Nam là ngoài vấn đề. Điều cần là tái lập chế độ cử để cho dân chúng tự do bày tỏ ý kiến của họ ».

Tại Calcutta, phái bộ Pháp đã có một chương trình như vậy.

Ngày 24 tháng tám, Đại tướng Leclerc đến Calcutta. Ông tuyên bố : « Chiến tranh đã chấm dứt ». Rồi đến 30 tháng tám, Đại tướng đã phi cơ sang Đông-kinh để dự lễ đầu hàng của Nhật.

Phái bộ Pháp ở Calcutta đặc biệt chú ý đến tình hình Đông-dương, nhất là ở Việt-Nam,

Nhưng Việt-Nam đã tuyên bố độc lập và Thống nhất. Hoàng đế Bảo-Đại đã thoái vị, Việt-Nam ngày nay là một nước Dân-chủ Cộng-hòa.

Thế là cuộc cách mạng giải phóng ở Việt-Nam đã tiến triển quá mau, bỏ rơi bản tuyên ngôn 24 Mars của Đại tướng De Gaulle. Tuy biết như vậy, phái bộ Pháp ở Calcutta vẫn quả quyết sẽ đem chánh sách tự-trị trong Liên-hiệp Pháp thị hành ở Đông-Dương. Nhưng họ sẽ sang Đông-Dương

bằng cách nào ? Và người Anh, người Trung-Hoa sẽ đối phó với họ ra sao ?

Vì chiếu theo sự quyết định của ban tư lệnh tối cao của Đồng Minh lo việc giải giới quân đội Nhật ở miền Đông-Nam Á-châu thì riêng về Đông-dương chia làm hai miền Nam, Bắc để giao cho quân đội Anh và Trung - Hoa chiếm đóng trong một thời gian.

Về người Anh, họ có cảm tình với Pháp.

Còn người Trung Hoa ?

Ta hãy nhìn lên Côn Minh, một thành phố lớn của Trung Hoa ở gần biên giới Việt-Nam.

Ở tại đây cũng một phái bộ Pháp đóng đờ chờ ngày sang Đông-dương, với sự mạng gây ảnh hưởng của Pháp ở Bắc Việt cũng như phái bộ ở Calcutta lo về Nam bộ Việt-Nam. Trong nhóm viên của phái bộ Pháp ở Côn-Minh có ông Pignon, (hiện nay là Ủy - viên Cộng - hòa Cao miên). Ở đây, họ sẵn sàng chờ dịp may để vượt biên giới sang Việt-Nam. Một chiếc phi cơ của phái bộ Pháp đậu tại Côn-Minh chờ cơ hội để cất cánh, nhưng, chiếc phi cơ ấy đã bị người Trung Hoa bắt giữ lại, làm cho người Pháp không khỏi tức giận.

Tuy vậy, hiện trong lãnh thổ Việt - Nam đã có 3 đại biểu Pháp có mặt rồi.

SAIGON SEPTEMBRE 45

Đại tá Cédile, hiện ở Saigon dưới sự che chở của Nhật. Trung tá Sainteny, cầm đầu ban « Tổng giám nghiên cứu và sưu tầm » (D G E R) ở Côn-Minh hiện có mặt tại Hanoi. Thiếu tá Messmer cùng hai bạn là : Đại úy Brancourt, Thiếu tá Marmont ngồi phi cơ « Liberator » nhẩy dù xuống Thái Nguyên bị Việt quân bắt giữ và sau đưa về nhà đưng cuộc quân sự Trung-Hoa ở Hanoi.

III. — VIỆT-NAM BẢO NGUY !

KẾT quả cuộc đổ mìn trong ngày lễ độc-lập ra sao ? Chúng ta hãy trở lại ngày 2 tháng chín 1945. Sau tiếng súng dứt nỏ, Ủy-trưởng ngoại-giao Phạm-ngọc Thạch liền đi tìm vài nhà quan-sát Đồng-Minh trong đó có Thiếu-tá Dewey của Mỹ đang tạm ngụ tại lữ-quán Continental để giải bày. Ông cũng đến bộ Tham-mưu Nhật để cho biết những tin tức cần-thiết về cuộc xung-đột hồi xế chiều.

Sáng hôm sau, Lâm-ủy hành-chánh ấn hành một thông-cáo cho dân-chúng biết kết-quả, nguyên-văn như vậy :

THÔNG-CÁO QUAN-TRỌNG

Saigon, 3-9. — Chiều hôm qua giữa người Nam và người Pháp có một cuộc xung-đột do người Pháp gây ra.

Chúng ta đối phó rất cương quyết và anh dũng. Kể quả, có người Pháp, người Anh,

người mình chết và bị thương. Sự thu xếp với nhà binh Nhật và nhà binh Đồng-minh đã ổn-thỏa. Phần ưu-thắng tự-nhiên về phe đi đúng với Công-lý và lịch-sử, về chúng ta.

Từ nay người Pháp không còn dám khiêu khích nữa. Vậy Ủy ban Hành-chánh, sau khi thương-thuyết có kết quả với Nhật và Đồng-minh, đã ra lệnh cho quân-đội và cảnh-binh chỉ canh gác các công sở và các ngõ đường quan hệ. Ngoài những người ấy ra thì, không ai được xét bắt hay cần xe cộ đi đường.

Trừ những người của Quân-đội và của Quốc-gia tự-vệ, không ai được phép mang vũ khí : gậy, dao, súng. Bọn người Pháp cũng vậy, điều ấy có Đồng-Minh bảo đảm cho ta.

Ngày nay U.B.H.C. sẽ tha bọn khiêu khích để chứng tỏ cho Đồng-minh ý muốn hòa bình của chúng ta, trái với cái dã tâm của bọn thực-dân Pháp. Bọn Việt-gian bị bắt sẽ đem ra Tòa-án nhân-dân trừng-trị.

Đồng bào ! Sau khi chúng ta đã hăng hái chiến đấu, tỏ cho quân Pháp biết tinh thần dũng mãnh của chúng ta, đồng-bào hãy giữ trật-tự, yên tĩnh, đừng gây ra những sự rối loạn để giúp cho Chánh-phủ được thắng lợi trên đường ngoại-giao.

Chủ-tịch Ủy-ban Hành-chánh Nam-bộ.

Theo thông-cáo trên đây, xét ra không phải phần thắng lợi sau vụ đổ máu ngày 2 tháng 9 hoàn toàn về Việt-Nam. Cái kết quả ấy chỉ là một sự dàn xếp ôn hòa cấp thời.

Tình hình Nam-bộ càng khẩn trương. Dân chúng Saigon dường như đang chờ nghe tiếng súng sắp nổ nay hay mai, hoặc trong một giờ sau.

Những điện tin đánh liên tiếp về cho Lâm-ủy hành-chánh Nam-bộ. báo những tin quan hệ về quân sự :

« Ngày 31-8, lính Pháp nhảy dù xuống Phan-thiết. Có trận xáp-chiến giữa quân ta với bọn nhảy dù. Kết quả, quân ta bắt được 7 người và bắn chết được viên chỉ-hay. Quân ta không ai thiệt mạng ».

« Ngày 27-8, chiến-bạm Pháp « Creyssac » từ hải phận Hạ-long định đổ bộ Cát-Bà, bị quân ta đánh lui ».

« Ngày 4-9, một số quân Pháp ẩn trú sau ngày 9-3 ở Lào đang tìm cách vượt biên-giới Lào-Việt kéo về Quảng-Trị (Trung-bộ). »

« Một tin điện từ Hà-nội đánh vào Nam ngày 2-9 cho hay quân Pháp dùng dù nhảy xuống nhiều nơi trong lãnh thổ Việt-Nam. Dân chúng hãy chú ý ».

« Ngày 4-9, chánh-phủ ra lệnh cho dân chúng tản cư... ».

Ở Saigon, mỗi ngày đều có máy bay bốn động cơ lượng trên thành phố, rải truyền đơn cốt gieo sự hoang mang trong dân chúng.

Tình thế đã khẩn trương lắm rồi ! Phải đối phó, nhưng đối phó bằng cách nào ? Người ta đương chờ mạng lệnh của Lâm-ủy hành-chánh. Trong lúc đó có tin cho hay ông Chủ-tịch Lâm-ủy Hành-chánh sẽ diễn thuyết đúng 7 giờ tối ngày 5 tháng 9 tại rạp Nguyễn-văn-Hảo, báo cáo về tình hình nội-trị và ngoại-giao.

Vậy, chúng ta hãy nghe :

Sau khi thuật lại cuộc đổ máu ngày 2-9, ông Trần-văn-Giàu nói :

« Bây giờ cuộc biểu-tình đã qua, tôi xin anh em hãy bình tĩnh chung quanh Chánh-phủ. Chúng ta phải tỏ cho người ngoại quốc biết rằng, chúng ta có tinh-thần đoàn kết. Chúng ta chỉ chống đế-quốc Pháp chứ chúng ta không chống người Pháp. Toàn-thê dân tộc Việt-nam phải sẵn sàng đối phó để bảo tồn nền độc-lập. Một nhà hiền-triết Tây-phương có nói : « Dân-tộc nào đi áp bức kẻ khác, dân-tộc ấy không thể được tự-do ».

Về tình hình kinh tế, tài - chánh, Chủ - tịch Lâm-ủy Hành-chánh cho biết :

« Chánh-phủ hiện đương đầu với một tình thế nguy nan về kinh tế. Hiện nay, ở Kho-bạc thiếu một số nợ 7 triệu đồng. Các số cao-su, các đồn điền đều đóng cửa, sa thải một số nhân công. Các kho lúa của Nam-bộ xét lại đều cạn, dân sự ở Hà Tiên đã bắt đầu đói ».

Về ngoại giao ông tuyên bố :

« Hiện nay, chúng ta trải qua một bước khó khăn về quốc-tế. Nhưng, với sự đồng tâm nhất trí của toàn thể dân-tộc Việt-Nam thì không một thành trì nào mà, trên đường giải-phóng, chúng ta không đập đổ được. Người Pháp có máy bay đi từ Paris sang Huế-kỳ, dân ta nghèo chỉ có xe hơi chạy than nên việc ngoại-giao chúng ta phải đi chậm. Nhưng chúng ta vẫn có thể ngoại-giao được ».

Cuối cùng ông Giàu cho huy 20 ngàn lính Đồng-Minh sẽ nhảy dù xuống Nam-bộ và ra lệnh cho dân chúng tiếp đón tử tế.

Thật là những tin báo nguy !

Nam-bộ đương bước vào giai-đoạn quyết liệt. Tình hình mỗi giờ mỗi nghiêm trọng. Sài-thành đã mất vẻ hoạt động của bọn chợ đen trong « trào Nhựt », không còn là cảnh bóng-tùng của lộn « tài hoa sơn trẻ ». Saigon hiện nay có vẻ nghiêm trọng khác thường.

Trong đêm yên lặng, người ta cũng không khỏi giật mình nghĩ đến ngày mai.

Ngày mai trời lại sáng chăng ?

IV. — NHỮNG BƯỚC TRỞ NGẠI

LUÔN mấy ngày qua, người ta đồn đãi nhiều về phái-bộ Đồng-Minh đã đến Saigon. Nhưng sự thật, chỉ có vài nhà quan-sát của Anh và Mỹ hiện ngụ tại lữ-quán Continental. Đến 6 tháng chín, mới có một phái-bộ đầu-tiên của Anh từ Rangoon (Miến-Điện) đáp trên hai chiếc phi-cơ đến Saigon. Phái-bộ này gồm trên 30 sĩ-quan do một vị đại-lá Không-quân cầm đầu.

Mục đích của phái-bộ Anh là dự bị cho quân đội Anh đến Saigon để giải giới quân-đội Nhật. Nhưng, bốn-phận của Ủy-ban Ngoại-giao Nam-bộ là phải tiếp xúc với họ. Điều nên biết là lúc bấy giờ, đứng trước tình hình căng thẳng, Ủy-trưởng Ngoại-giao Phạm-ngọc-Thạch lập thêm một ban đề-cộng-tác với mình hầu ứng-phó về việc đối-ngoại.

Ban này gọi « Ủy-ban Ngoại-giao », gồm có những nhơn-viên này : Trạng-sư Huỳnh-văn-Phương (Nhóm Trí-thức), Giáo-sư Trần-văn-Thạch, Phan-

văn-Chánh (Nhóm Tranh-cầu), nữ Bác-sĩ Hồ-vinh-Ký tục danh Nguyễn-thị-Sương.

Ngoại-giao ngày càng khó khăn. Ai cũng nhìn nhận như thế. Nhất là sau cuộc xung đột đổ máu trong cuộc biểu-diễn lực-lượng dân-quân ngày 2 tháng chín. Bấy giờ, tuy là kẻ chiến bại hiện đóng trong một nước có chánh-phủ nhơn-dân của nước ấy, Nhất vẫn còn một trọng trách ở toàn Việt-Nam là lo giữ trật-tự. Vì vậy, mấy hôm nay, người ta thấy Bác-sĩ Phạm-ngọc-Thạch thường tiếp xúc với Đại-tướng P. H. tang Numita, Tổng - tư - lệnh quân đội Nhất ở Nam-bộ.

Đến ngày 6 tháng chín, ngày phái-bộ Anh đã đến Saigon cuộc ngoại giao của Lâm-ủy Hành-chánh đã bắt đầu gặp nỗi khó khăn. Một hằng có là ngày sau, 7 tháng 9, Chủ-tịch Trần-văn-Giàu cho ấn-hành một thông-cáo kêu gọi quốc-dân, nguyên văn như sau :

Sau cuộc chiến-đấu can đảm của anh chị em chiến chúa nhất rồi, ngoài một số đông người bị thương, có một số ít thiệt mạng. Tồn thương, tử trận, ta không buồn, không hối tiếc, chỉ tiếc rằng trong số chết có người Đồng-Minh.

Lỗi ở bọn khiêu-khích.

Lỗi ở những chủ nhà dụ dỗ tù binh lên nhà, đãi ăn uống, rồi từ cửa sổ bắn xả xuống nhơn dân.

Câu chuyện rối rắm về ngoại giao vừa mới gỡ xong nhờ sự tận tâm của Ủy-ban Hành-chánh.

Nhưng, liền đó lại có một nhóm người không trách nhiệm kêu gọi nhơn dân biểu tình trước chợ Sài-gon đòi « võ trang quần chúng ». Nhựt và Đồng-Minh hay đặng, sợ sanh một vụ đổ máu trăm lần lớn hơn vụ đổ máu vừa qua.

Cần biết : theo hiệp-ước quốc-tế, Nhựt phải giữ trật tự khi Đồng Minh đưa quân tới. Ai lại quên rằng sức Nhựt có muốn, ta chưa có một, mặc dầu Nhựt đã quy hàng. Nay, vì bọn gây rối, cố ý hay vô tình gây rối để cho ngoại quốc có cơ hội xâm phạm đến chủ quyền của chúng ta. Tổng hành dinh Nhựt quyết định :

— Giải tán Dân-quân.

— Tịch thu liền thanh và một số khí-giới khác.

— Cấm sự hoạt động chánh trị phá rối trị-an.

— Cấm biểu-tình không xin phép trước với quân đội Nhựt.

— Cấm thường dân giữ và mang khí-giới (gồm luôn dao, gậy).

Ai khiêu khích làm ra tình cảnh này ?

Ra tình cảnh này, họ có võ lực để đối phó chặng ? Họ có miệng lưỡi để đối phó chặng ? Tự-do Dân-chủ mà chúng tôi, Ủy-ban Hành-chánh ban hành cho quốc-dân, một bọn khư ỷ rồi không trách nhiệm lợi dụng nó mà làm hại Quốc-dân, làm hại Tổ-Quốc.

Váy, vì quyền lợi của Quốc dân, vì sanh tồn của Tổ-quốc, Ủy-ban Hành-chánh kêu gọi đồng bào tỉnh táo, siết chặt hàng ngũ chung quanh chúng tôi, lột mặt nạ bọn khiêu khích ích kỷ, có thể chúng tôi mới gỡ nổi rối rắm trên trường ngoại giao, dắt đồng bào ra khỏi cạm bẫy của kẻ địch.

Ủy - ban Hành - chánh

TRẦN-VĂN-GIÀU

Và trước một ngày, Lâm ủy Hành - chánh đã ra lệnh cấm thương dân, bất luận là quốc-tịch nào, man; sùng và khi-giới khác có thể dùng làm binh khí.

Lời kêu gọi quốc dân trên đây và lệnh cấm sau này, làm núng tinh thần dân chúng chẳng vừa.

Ta thử nhớ lại những ngày đầu, ngày mà dân chúng tuy không được hoàn toàn võ trang, nhưng các đoàn thể bán quân sự, các nhóm ái-quốc, nhưt là các đoàn thanh niên vui vẻ ca hát hùng hồn, hăng hái xông pha với võ khí của mình, dầu nó chỉ là khúc lăm vong vật thộn.

Thế thì, trước khi bị quân đội Đồng - Minh trước khi-giới, bắt đầu hôm nay, quân đội Nhật lại đi tước khí-giới của người Việt-Nam.

Trước tình trạng nghịch - thường, trước tình hình nghiêm trọng, dân chúng phải đối phó cách nào?

Bây giờ, tin ở tấm lòng yêu nước, tin nhau ở lời thề của toàn dân trong ngày lễ Độc-lập, ngày 2 tháng chín năm 1945.

Thề rằng :

— Kiên-quyết một lòng ủng hộ Chánh-phủ
Việt-Nam Dân-chủ Cộng-hòa,

— Ủng-hộ Chủ-tịch Hồ-chí-Minh.

— Chống mọi sự mưu mô xâm lược đầu phất
chết cũng cam lòng.

• • • • •
Lời thề trên đây, một lời thề lịch-sử, trước
thanh-thiên bạch-nhật, mà cả người Pháp có mặt
túc bấy giờ đều biết và đến hôm nay, là người Việt
chắc còn nhớ.

V.— SAIGON ĐƯỢC LỊNH TÂN CƯ

TRONG bốn ngày 10, 11, 12, 13 tháng chín, bầu không khí nặng nề bao trùm cả Sài-thành sau bao nhiêu chuyện đã xảy ra: 1) — Trung-tá B.W. Roe của phái-bộ Anh sung công dinh Hành-chánh; 2) — Lịnh giới nghiêm ban hành ở Saigon; 3) — Đại-tá Cédile nhậm chức Thống-đốc Namkỳ; 4) — Cờ tam sắc bắt đầu xuất hiện; 5) — Saigon được lịnh tản cư.

Tình-hình càng ngày càng khàn trương.

Thế-giới đại chiến đã dứt. Nhưng họa chiến tranh dường như sắp gieo rải trên đất Việt-nam.

Lúc bây giờ, là người Việt, ai ai cũng có một tin niệam và lòng cương quyết tranh thủ Độc-lập. Sẵn sàng. Tất cả đều sẵn sàng. Chiến đấu. Tất cả đều nghĩ đến một cuộc chiến đấu nay mai. Riêng về người Pháp ở Saigon, ngày cũng như đêm, họ trông đợi quân đội Đồng-minh đến, nhưt

là ngày đổ bộ của quân đội Pháp mà họ đã được biết tin. Ở Rangoon, ở Calcutta, quân Pháp càng ngày càng kéo đến đây rất đông để chờ lệnh sang Nam-bộ. Ngày nhứt định là 12 tháng chín.

Trước ngày này, chúng ta cũng nên biết về kiến của Đại tướng Gracey, Tổng tư-lệnh quân đội Anh-Ấn sắp sang Nam-bộ, đối với thời cuộc ở Việt-nam.

Tại đại bản dinh đóng ở Rangoon (kinh đô của Miến điện) một hôm vào thượng tuần tháng chín, sau khi nghe báo cáo về tình hình tiến triển ở Saigon, Đại-tướng Gracey tuyên bố với một nhà viết báo Pháp như vầy :

« Chúng tôi chỉ giúp cho Pháp là chừng nào có tàu để dùng chở quân đội Pháp. Hiện giờ tất cả tàu của chúng tôi đang dùng chở tù binh và quân lính hồi hương. Vấn đề chánh-phủ ở Đông-dương là thuộc quyền của Pháp. Ở Bắc Đông dương, cũng phải thiết hiện đúng một tình trạng như thế. Như vậy việc người Pháp kiểm sát thường dân và quân sự ở Đông dương chỉ là một vấn đề thời gian thôi ».

Biết như vậy, đề chúng ta khỏi phải lấy làm lạ về thái độ của Anh đối với cuộc tranh thủ Độc-lập của Việt-nam sau khi họ sang Nam-bộ với phận sự giải giới quân chiến bại Nhật.

Kể từ ngày 11 tháng chín, phi cơ Đồng-minh không ngớt bay trên đường hàng không Rangoon-Bangkok

Saigon. Ngày nào cũng có cuộc nhảy dù của quân Anh-Ấn (trong đó có cả quân lính Pháp) xuống phi trường Tân sơn nhất. Như các bạn đã biết, kể từ ngày 6 tháng chín, một phái bộ quân-sự Anh đã có mặt tại Saigon để lo sắp đặt công cuộc đóng binh cho quân Anh Ấn sắp đến.

Ngày 10 tháng chín, cầm đầu phái bộ này là Trung tá B.W. Roe gửi một bức thư cho Ủy - ban Nhơn-dân Nam-bộ (tức là Ủy-ban Hành-chánh lâm thời cải tên sau cuộc cải tổ ngày 5 tháng chín) nhất định đòi sung công dinh hành chánh của Ủy-ban Nhơn-dân (tức là dinh Thống đốc cũ ở đường Lagrandière). Trong bức thư chánh thức của Trung-tá B.W. Roe có một đoạn như vầy :

...« Quân đội Nhứt có trách nhiệm về sự
 « duy trì trật tự ở Nam bộ Việt-nam cho đến
 « khi Ủy-ban kiểm sát Đồng-minh lo trách
 « nhiệm ấy. Việc sung công các văn phòng của sở
 « Hành-chánh không có ý nghĩa chánh-trị mà
 « sự lựa chọn này chỉ là phương tiện để phái
 « bộ của chúng tôi hành sự »...

Đối với bức thư của Trung-tá B. W. Roe — hay là đối với lệnh sung công của phái bộ Anh-Ủy-ban Nhơn-dân phải đối phó bằng cách nào ? Thì đây, chúng ta hãy đọc bức thông cáo của Ủy-ban Nhơn-dân Nam-bộ ấn hành trên các báo ngày 13 tháng chín :

...«Ủy-ban Nhơn-dân chúng tôi đã nhả nhặn
 « đề nghị cho phái bộ những dinh-thự khác.
 « Nhưng, rối cuộc cũng không cưỡng được.
 « Chúng tôi phải dời đi, có bộ phận dời
 « về dinh Đốc-lý như ngày đầu, có bộ phận
 « dời về chỗ khác. Chúng tôi đã lấy nhiều
 « lý do để làm việc luôn tại dinh Hành-chánh,
 « vì rời khỏi dinh Hành-chánh, tâm lý của
 « quốc dân sẽ sôi nổi vô cùng. Đứng trước
 « cảnh ngộ khó khăn và sẽ gặp nhiều điều
 « khó khăn hơn nữa, chúng tôi kêu gọi quốc-
 « dân nên tỉnh trí, chớ nóng nảy mà hành-
 « động vô phương-pháp. Đồng bào hãy siết
 « chặt hàng-ngũ trong Việt - minh, chung
 « quanh chánh-phủ, đừng làm gì trái mạng
 « lệnh của chánh-phủ minh, tin chắc rằng
 « bao giờ chúng tôi cũng không quên quyền lợi
 « tối cao của Tổ-quốc là : Độc - lập và Tự-
 « do...»

Dầu cổ trấn-tĩnh như tâm, lòng dân vẫn
 sôi-sục. Tôi còn nhớ, trong một buổi chiều dưới
 dầm mưa rào-rạt, bao nhiêu nhơn-công, bao nhiêu
 người giúp việc trong dinh Hành-chánh ôm kê kê
 sổ sách, giấy tờ chất chững trên xe hơi, xe ngựa,
 xe cá để dời đi nơi khác... Trước công việc làm
 cấp-bách, trước mạng-lệnh sung-công mà uỷ-ban
 Nhơn-dân không cưỡng được, dầu hôm nay, mưa
 lạnh thấm cả người, nhưng máu nóng vẫn chảy

SAIGON SEPTEMBRE 45

đều trong cơ thể. Và còn bao nhiêu khó khăn nữa ?

Kể từ ngày 11 tháng chín, Tổng-tư-lệnh quân đội Đồng-minh đóng ở Saigon đã hạ lệnh giới-nghiêm, cấm ngặt dân chúng trong địa-phương Saigon — Cholon ra đường từ 9 giờ tối đến 5 giờ sáng. Hôm nay, trên các con đường lớn Saigon, người ta ít thấy những cuộc biểu-điển của thanh-niên. Người ta không còn nghe những câu hát hùng tráng của các đoàn-thể cứu-quốc. Trái lại, người ta nhìn thấy những tốp lính Anh-Ấu mang súng liên-thanh rảo khắp phố-phường. Thỉnh - thoảng lại có một chiếc xe cam-nhông chở đầy người Pháp, cậm cờ tam sắc chạy rong trên các đường lớn với những tiếng hát vang. Ngoài hành - động trên đây lại xảy ra nhiều chuyện khác, như có vài người Pháp xé những thông-cáo và bố-cáo của Ủy-ban Nhơn-dân dán ở các ngã ba đường. Có những cuộc xung-đột nhỏ giữa thanh - niên và người Pháp.

BỪNG LO NGẠI, HÃY BÌNH - TĨNH NHƯNG PHẢI LUÔN LUÔN SẴN-SẴNG

Đó là lệnh Ủy-ban Nhơn-dân Nam-bộ Việt-nam để cho dân chúng tuân theo hầu ứng phó với thời cuộc chuyển-biến...

Mặt khác, hai đại-biểu của Tổng - bộ Việt-minh ở Bắc hiện có mặt tại Sài-thành là Hoàng-

quốc-Việt và Cao-hồng-Lãnh đồng ký tên ấn-hành lời hiệu-triệu sau đây :

**CÙNG CÁC ĐOÀN THÈ THIẾT TÌNH YẾU NƯỚC.
CÙNG CÁC GIỚI, SĨ, NÔNG, CÔNG, THƯƠNG, BINH**

« Trong hạ tuần tháng trước, chúng ta
« đã đem lại chánh-quyền cho dân-lộc một
« cách rất hòa-bình và nhanh chóng. Nhưng
« bây giờ, chúng ta sắp đem xương máu ra
« để giữ vững nền Độc-lập cho Tổ-quốc. Bởi
« bọn thực-dân Pháp đương muốn xâm phạm
« nó. Bình Pháp đã đóng ở đôi tỉnh bên Lào
« và định vượt qua dãy Trường - sơn để đè-
« ép ta lần nữa. Song, chúng đã bị đội quân
« Giải-phóng từ Bắc tiến vào đánh chặn.
« Những vụ đình đốn bộ của quân Pháp ở
« vài miền duyên-hải đã bị đánh lui. Đứng
« trước nguy cơ chung ấy, các đoàn-thè chọn
« chánh cứu-quốc, các nhân-sĩ hữu-lâm với
« giống nòi, ắt nên đình hết mọi sự xua-
« đột chánh-kiến bất cứ ở trên các hội-trường
« hay ở trên báo-chí. Hãy đình những mưu-
« mô khôn khéo muốn giành quyền đoạt lợi cho
« cấp-đảng mình, cho cá-nhơn mình. Cũng
« như các chiến-sĩ đầu đã từng vào sanh ra
« tử, quyết không nên nhắc những công-lao để
« khỏi chạnh lòng các nhân-sĩ muốn ra giúp
« nước lúc này.

« Còn những người nào trước đã đi vào
 « con đường lầm lạc, ít nhiều đã giúp vào công
 « việc đô-hộ của ngoại-quốc, thiết-tưởng phải
 « biết mình mà ngồi yên là hơn hết. Dưới sự
 « khoan dung của Đồng-bào, của chánh-quyền
 « công minh, những người có lỗi ấy chớ tưởng
 « mình đây còn trong sạch mà chạy đây,
 « chạy đó, tung ra những câu rất nguy hiểm,
 « xui giục phá hoại trật tự giữa lúc chánh-
 « phủ gặp nỗi khó khăn, giữa lúc nhơn - tâm
 « xôn xao lối-rối. Đình hết được mọi việc đó
 « thì quân Pháp mới không tìm ra cơ - hội
 « đánh lên vào sườn ta được. Đình hết
 « những chuyện mà vô tình hay hữu-ý mà báo
 « giới hay cá nhơn đã tung ra trong mấy ngày
 « gần đây thì tự nhiên chúng ta đã đúc được
 « một khối lực lượng vô cùng mạnh mẽ của
 « dân-ộc. Một lực lượng như vậy mới bảo-
 « vệ được quốc-gia trong cơn phong ba sắp tới.

« Hỡi các đoàn-thể nhiệt-tâm với dân-
 « tộc : Nhận nhiệm vụ của đoàn thể giao cho,
 « chúng tôi lời đây cộng-tác với các bạn.....

« Hỡi anh chị em đồng bào thân tín. Giữa
 « lúc quốc gia đa sự, là lúc đối phương đã ném
 « và sẽ ném tiền ra mà mua chuộc các phần
 « tử vô lương để dùng thủ đoạn, tìm mọi cơ
 « hội gây rối ta...

« Hỡi quốc dân : Kế tục tinh thần quã

« cãm của cha anh chúng ta đã vì nước quên
« mình, chúng ta ngày nay đứng trước sự
« cần kíp phải bảo - vệ quốc-gia, phải tranh-
« đấu cho nước ta được hoàn - toàn độc-lập.
« mỗi người dân Việt-Nam dầu trai dầu gái
« phải tự-nguyện đem thân ra cống hiến cho
« quốc-gia. Được vậy, chúng ta mới xứng đáng
« là con khôn của dân-tộc, là những công-dân
« đầu tiên của nước Việt-Nam dân-chủ cộng-
« hòa.

« Toàn dân đoàn kết muôn năm ! Đánh
« tan chánh sách thực-dân Pháp ! Việt-Nam
« hoàn-toàn độc-lập.

« Ngày 9 tháng 9 năm 1945

« Đại-biên của Tổng-bộ Việt-Minh :

« HOÀNG-QUỐC-VIỆT CAO-HỒNG-LÃNH

Tiếp theo những lời hiệu triệu trên đây, trước
tình thế ngày thêm khẩn-trương, đến ngày 13 tháng
chín, dân-chúng Sài-thành náo - động vô cùng khi
đọc một thông cáo sau đây ấn hành trên các báo,
đán khắp nẻo đường.

« CÙNG NHÂN-DÂN ĐỊA-PHƯƠNG
SAIGON—CHOLON—TẢN-BÌNH

« Chúng tôi, Ủy-ban Nhơn-dân Nam-bộ,
« khuyên đồng-bào ở Saigon—Cholon — Tản-
« bình ai không có phận-sự gì, ai có thể về
« tỉnh, thì mau tản-cư, thứ nhất là đàn bà,
« trẻ em và người già cả.

« Hôm nay, trước sự khiêu-kích của một
 « số người Pháp, anh chị em đã tỏ thái - độ
 « điềm tĩnh. Ủy-ban Nhơn - dân rất vui lòng
 « thấy đồng-bào biết luân kỷ-luật. Điềm tĩnh
 « nhưng không chút rụt rè. Đề đề-phòng sự bất
 « trắc, sự bất-trắc ấy không bao giờ do ta gây
 « ra trước. Trái lại, ta cố tránh các sự xung
 « đột có thể xảy ra, nhưng nếu người Pháp
 « cố sức đem xúi ta trở lại chế-độ thực - dân,
 « thì, khi ấy, toàn - thể quốc - dân không còn
 « nên chịu được nữa,

ỦY-BAN NHƠN-DÂN NAM-BỘ

Thế là Saigon ra lệnh tân-cư rồi. Trừ đàn bà
 yếu đuối, trừ trẻ em, trừ người già cả, còn những
 trai kia hùng tráng, những ai kia có sức vóc hiên-
 ngang, những ai kia đã nhiệt - tình với tổ-quốc, nữ
 lòng nào rời khỏi thủ đô của Nam-bộ trong những
 ngày rối-rắm chẳng ngừng...

VI.— CỜ PHÁP XUẤT HIỆN

TỪ ngày 9 tháng ba đến nay, lá cờ tam tài của Pháp ở Đông-dương đã bị triệt hạ, chấm dứt chủ quyền của Pháp đã đặt trên đất nước này trong 93 năm. Hơn năm tháng qua, từ « trào Nhật » đến cuộc dân tộc giải-phóng thành công, người ta không còn thấy bóng của lá cờ tam sắc. Nhưng luôn mấy hôm nay, thỉnh thoảng người ta lại thấy nó xuất hiện chớp nháng trên xe hơi chạy trong thành phố, rồi biến mất.

Kịp đến ngày 13 tháng chín, ngày mà Saigon chìm ngập trong không khí nặng nề, thỉnh linh lá cờ tam sắc lại xuất hiện trong dinh Toàn quyền cũ trong vòng thành, trước sân. Đó là cuộc lễ chào cờ lần đầu tiên của người Pháp ở Saigon trong hơn năm tháng qua. Bên trong, một chi đội của 5è RIC hồng súng nghinh chào. Phía ngoài, một số đông người Pháp đứng nhìn lá cờ tam tài, tung hát « la Marseillaise ». Những ai sống ở Saigon lúc bấy giờ

nhắc đến ngày này hẳn còn cảm thấy một cái gì nặng nề dường đè trên ngực ta, nói không ra lời. Đối với hành động của người Pháp, các báo Việt-ngữ ở Saigon công-kích dữ-dội.

Ở Bắc-bộ, khi hay tin này, hơn 1 triệu người làm biểu tình phản kháng sự quân Anh chiếm đóng dinh Hành-chánh Nam-bộ và việc Pháp thượng cờ ở dinh Toàn-quyền cũ và cấm cờ trên xe chạy trong thành phố. Ngoài ra, chánh-phủ Trung-ương có gởi ba điện văn phản-kháng : gởi cho Thủ tướng Anh Attlee, gởi cho Tổng tư-lệnh quân-dội Anh, và gởi cho phái-bộ Anh ở Saigon. Đồng thời ở Saigon có một nhóm thanh-niên tình-nguyên, ở trần mặc quần ngắn, tay không, kéo đi có trật-tự vào dinh Toàn-quyền cũ để triệt hạ lá cờ Pháp. Trước khi hành-dộng, họ có phái đại-biểu đến ra mắt ông Ủy-trưởng quân-sự Trần-văn Giàu để yêu cầu ông cho phép họ. Nhưng, sau khi giải bày căn-kế về tình-hình, ông Giàu khuyên nhóm thanh-niên này tạm dần lòng để Chánh-phủ liệu-định.

« Chúng ta hãy sáng-suốt tránh tất cả mọi sự khiêu-khích để ngoại-giao được thắng lợi ». Đó là câu kết luận của ông Giàu. Lá cờ Pháp vẫn còn phất-phơ một cách tự-tự trước dinh Toàn-quyền cũ. Dân-chúng Việt-Nam mỗi lúc mỗi đông. Một cử-dộng gì trái mắt xảy ra, ắt một chuyện lớn nổ bùng. Cả hai bên hờn nhau.... Nhưng may, nội trong ngày đó, Đại-trưởng Gracey can thiệp khuyên

Đại-tá Cécile ra lệnh họ là cờ Pháp ở dinh Toàn-quyền cũ xuống lối vì người Việt-nam họ khó chịu khi thấy việc này.

Trước một tình thế ngày thêm rối rắm, nội tình của Nam-bộ cũng chẳng được an. Hòa-Hảo làm le đảo-chánh ở Cần-thơ. Thanh-niên tiên-phong xung-đột với Thanh-niên Việt-minh hay là cuộc chia rẽ giữa Cờ vàng ngôi sao đỏ và Cờ đỏ ngôi sao vàng. Một vài tờ báo ở Saigon chụp cơ hội này công-kích Ủy-ban Nhơn-dân. Muốn thắng lợi về ngoại-giao... nội-trị phải an-bài. Vậy, ông Ủy-trưởng nội-vụ Nguyễn-văn-Tạo ở đâu?

Ông đã bị tai nạn xe hơi, hiện nằm dưỡng bệnh tại dưỡng-dưỡng Chợ-rẫy. dịp này, chúng ta đọc lại những lời tâm-huyết của ông Ủy-trưởng nội-vụ Nguyễn-văn-Tạo :

« Hồi Đồn-đào :

*Trên giường bệnh không phương cử động,
« được nghe những sự xô-xát xảy ra giữa
« một số đồng-bào, lòng tôi rất đau khổ.*

*« Ôi ! Ngày vinh-quang của dân-tộc này
« đã đạt chưa, mà trong hàng ngũ chúng ta,
« anh em lại phân chia như thế ? Kia ách nô-
« lệ, bọn thực-dân đương xúm nhau khiến để
« trên vai chúng ta, anh em đã sẵn-sàng đối
« phó chưa, mà anh em lại có đủ ngày giờ
« gây những sự xảy ra đáng tiếc.*

« Anh em nên nhớ : Trong lúc một số anh

« em đang lo đi vận-động để phủ-báng và
 « mưu khuyh - đảo những người có chơn
 « trong Ủy-ban Nhơn-dân thì ở Đông-duong,
 « ở Pháp, người ta sẵn-sàng lo đổ-bộ, để
 « giành lại quyền làm chủ xứ này. Lực-
 « lượng của người gấp trăm gấp ngàn, lực-
 « lượng của chúng ta chỉ có một. Nhưng
 « lực-lượng của chúng ta là một lực lượng
 « kiên - cố bền - bỉ, cương - quyết không
 « sùng đạn nào thắng được. Lực - lượng
 « của họ là những đội binh có khi-
 « giới tối tân, lực- lượng của chúng ta
 « là một khối dân-tộc, một khối ý-chí, một
 « khối tinh-thần dũng-cảm. Ngay bây giờ,
 « cấp-bách, chúng ta mau kết thúc hàng
 « ngũ chỉnh tề, ngày giờ đâu có đủ để anh
 « em xài vô lối. Chánh-phủ ngày nay là
 « chánh-phủ của anh em. Anh em củng cố nó
 « cho nó đủ thế lực đối-ngoại.

« Anh em trí thức !

« Anh em có tài có đức, thay vì dùng
 « ngoài binh phẫm, anh em hãy nhúng tay vào
 « việc nước cho phải đường.

« Anh em dân-chúng !

« Anh em không nên nghe những lời xúi
 « bêu không phải thời mà gây thêm những
 « sự khó khăn cho chánh-phủ.

« Khắp Trung-Bắc dân chúng đã hoàn toàn
« đoàn kết thành một khối chặt chẽ, cùng đi
« một nhịp với Lâm-thời chánh-phủ trên con
« đường tranh-đấu cho sự Tự-do, thì dân
« chúng Nam-bộ chúng ta hãy mau mau kết
« thúc hàng ngũ, để trả lời với tất cả mọi
« người rằng :

« Toàn thể dân tộc Việt-nam đều muốn
« Độc-lập và sẵn sàng chiến-đấu cho sự Độc-
« lập dưới bóng cờ Việt-minh. »

NGUYỄN-VĂN-TẠO

VII. — TÌNH-HÌNH NGHIÊM-TRỌNG

TÌNH hình nghiêm trọng lắm rồi. Quân đội Pháp đã có mặt trong lãnh thổ Việt-nam, nhiều như là ở Saigon. Bao nhiêu chuyện xảy ra trong những ngày trước đây đã tạo một tình thế vô cùng khó khăn mà ở trong hiện tình, người ta có cảm tưởng Ủy-ban Nhơn-dân đang cố sức để tìm một lối ra. Muốn giải-quyết, nhưng phải dùng phương pháp nào? Tự nhiên phải có một thái-độ mới...

Và lại, mỗi ngày tin của A. P. I. (Agence Presse I dochine) sau này đổi lại là V.N.T.T. tức Việt nam thông tin xã) cho hay nhiều tin quan trọng như vậy:

— « Hàng-đội 12-9. — Hồi 7 giờ tối ngày 10 tháng 9, bộ-đội Giải-phóng-quân Ký Con đã bắt được sáu thuyền quân Thổ-phi cùng nhiều quân nhu khi giới ở Hòn-Gay.

— « Hồi 12 giờ ngày 8 9, một chiếc tàu Pháp bị quân ta bắt giữ. Trên tàu có 6 người lính và hai võ quan Pháp.

— « Hà-nội 12-9. — Giải-phóng-quân Việt-nam đã chặn đánh một đám tàn quân Pháp tiến vào biên giới miền Hương-Sơn ở Hà-tĩnh (Trung-bộ).

Ở khắp nơi tình hình như thế. Còn ở Sài-gòn, quân lính Anh-Ấn di chập cả bề đường. Những cuộc xung đột nhỏ giữa người Pháp và người Việt xảy ra mỗi ngày. Từ sáng đến chiều, trước dinh Đốc-lý tức là dinh Hành-chánh tạm thời của Ủy-ban Nhơn-dân, công chúng tụ họp càng đông dường như họ đến để chờ một mạng lịnh...

Thật ra, dân chúng đã có một cảm tưởng không được tốt lắm đối với quân đội Anh hiện có mặt tại Saigon. Vì từ khi họ đến đây, Saigon phải ép mình vào một tình thế khó liệu. Có lẽ hiểu biết như vậy, và cũng muốn trấn tĩnh nhơn tâm nên ngày 16 tháng 9, một phi cơ của Anh bay trên thành phố Sài-gòn và trên các vùng phụ cận, rải truyền đơn, nguyên văn như sau :

CÙNG DÂN-CHUNG SÀI-THÀNH

« Những đạo binh của Anh Ấn đã tới
 « đóng ở Sài-thành. Nhưng quân đội ấy
 « đến Sài-thành có một lý do duy nhất là kiểm-
 « sát các lực lượng của Nhật-bổn ở Đông-
 « dương, trông nom cho quân đội Phù-tang

« phải yên ổn mà tước khí-giới rồi rút lui
 « và sau nữa để đưa về xử sở các tù binh và
 « kiều dân của các nước Đông-minh bị giam
 « trong thời kỳ chiến tranh.

« Sau đó, quân đội Anh - quốc sẽ rời
 « Sài-thành.

« Người Anh không có ý định gì xen vào
 « thời cuộc Đông-dương hết. Vì các lẽ trên
 « kia, ta mong rằng dân chúng Sài-thành nên
 « giúp cho quân-đội của ta có thể làm tròn
 « phận sự một cách dễ dàng và nhanh chóng,
 « Vì ở vùng Sài-thành có nhiều quân-đội
 « Nhứt-bồn đông, vậy điều cần, thiết như
 « là trong khi tước khí giới của quân-đội
 « Nhứt, trong dân chúng và lính Nhứt phải
 « thi-hành trật-tự và quân lệnh triệt-đề. Lực
 « lượng Anh-quốc còn ở Saigon ngày nào
 « còn phải trông nom cho các sắc lệnh ấy
 « được thi-hành, đến triệt-đề. Những sắc
 « lệnh của quan Tổng-tư-lệnh các đạo quân
 « Anh-quốc đã truyền ra thì phải tuân theo.
 « Gia-đình của các người không sợ nguy
 « hiểm. Sài-thành được yên ổn và có trật tự
 « cũng do ở điều đó ».

QUAN TỔNG-TU-LINH

CÁC ĐẠO QUÂN ANH-ẤN

Truyền đơn này có làm dịu lòng dân-chúng
 không ? Thật khó trả lời.

Ủy-ban Nhơn-dân càng thúc hối kêu gọi đàn bà, trẻ em, người già cả phải mau rời khỏi Sài-gòn. Mỗi ngày, các báo đều đăng đi đăng lại lệnh tản cư. Đồng thời, Ủy-ban Nhơn-dân Nam-bộ ấn hành quyết-nghị về thái-độ mới đối với người Pháp:

1 — « Hễ khi nào chánh - phủ Việt - Nam « cấm làm với Pháp, tức thì thầy thợ cũng « như phu phen cùng nhau ra khỏi nhà Pháp « ngay ».

2 — « Khi nào có lệnh cấm dẫn đường chỉ « lối cho Pháp, đi lính cho Pháp thì mỗi người « công-dân Việt-nam đều có quyền bắt kẻ nào đó « đi bên người Pháp, vác súng của Pháp rồi đem « thủ phạm đến cơ-quan kế cận đây ».

3 — « Khi ra lệnh cấm bán các thức ăn « và đồ dùng cho Pháp thì ngay đó, các cửa « hiệu, các cửa hàng, các buổi chợ đều bỏ, đều « đóng cửa ».

« Hỡi các đoàn-thể ái-quốc !

« Trước khi chúng ta đưa đồng - bào ra « dùng võ - lực chống lại lựu đạn của Pháp, « chúng ta quyết lập cho được mặt trận tinh- « thần và mặt trận kinh - tế dựng cho quân « địch phải kinh hoàng và cho họ thấy rõ sự « đồng tâm và đoàn-kết của nhơn dân Việt- « nam.

« Trước hết, chúng ta phải dùng phương- « pháp trên đây, nhưng rất nguy - hiểm đối

« với Pháp, là cốt để phái-bộ Đồng-minh thấy
« rõ thái-độ cương quyết nhưng trấn tĩnh của
« ta, để Đồng-minh nhận rằng chúng ta rất
« thiết tha với nền độc-lập và đã kiên-nghĩ
« dùng đủ phương pháp để bảo-vệ nước Việt-
« nam dân-chủ Cộng-hòa ».

Điều nên biết là luôn mấy hôm nay, đại-
tướng Gracey có tiếp xúc nhiều lần với Ủy-ban
Nhơn-dân. Nhưng cuộc bàn bạc không gì khác
hơn là vấn-đề trật-tự và giúp cho Đồng-minh
trong công cuộc trục kh.-giới quân chiến bại Nhật.

VIII. — CUỘC DỰ BỊ ĐÁNH ỦP SAIGON

DẾN trung tuần tháng chín, ba công thự lớn .
Saigon chia cho ba : Đại-tá Cédile âm thầm
nhậm chức Thống - đốc Nam-y, ở tại dinh Toàn-
quyền cũ ; Đại-tướng Slim, Tổng-tư-lệnh Lục-quân
Đông-minh ở Đông-nam Á-châu và bộ tham-mưu
đóng tại dinh Hành-chánh Nam-bộ, tức là dinh
Thống-dốc cũ ; Ủy-ban nhơn-dân Nam-bộ Việt-nam
đóng tại dinh Đốc lý.

Trước tình thế càng khẩn trương, ngày 18 tháng
chín, Đại-tướng Slim chủ tọa một cuộc hội họp
báo giới ngoại quốc, tuyên-bố : « Chúng ta đến đây
không phải để xen vào một tình thế rắc rối. Quân
đội Anh đến đây cốt yếu là chỉ lo việc giải giới
quân đội Nhật và việc đưa tù binh về xứ ». Nếu lời
nói và việc làm được đi đôi thì ngày 23 Septembre
có xảy ra chàng ?

Bây giờ, trước khi biết công cuộc dự bị đánh úp Saigon, chúng ta cũng nên đọc lại bức thông điệp của ông Vĩnh-Thụy, Cố-vấn tối cao của chánh phủ Cộng-hòa Dân-chủ Việt-nam gửi cho Chánh phủ và Quốc dân Pháp.

Điều nên biết rõ là khi còn là Hoàng-dế Việt-nam, vào thượng tuần tháng 8 năm 1945. Bao-Đại cũng có gửi hai thông điệp cho Tổng-thống Truman (Mỹ) và cho Đại-tướng De Gaulle (Pháp). Còn bức thông-diệp sau này là của ông Vĩnh-Thụy, nhơn danh Cố vấn tối cao, gửi cho Chánh-phủ và dân chúng Pháp :

Hanoi, 16 Septembre 1945

« Trước hết, tôi gửi lời sang cho Chánh-phủ Cộng-hòa Pháp-quốc. Tôi trình trọng « báo cáo cho Chánh-phủ biết rằng Chánh-phủ Cộng-hòa Dân-chủ Việt-nam đã thành lập.

« Năm 1940, Chánh-phủ Pháp ở Đông-dương đã hiến một cách vô sỉ đất đai của « chúng tôi cho phát-xít Nhật, nhưng chúng tôi « đã giành được nền độc-lập hoàn-toàn ngày « 2 tháng chín năm 1945.

« Đặt quyền lợi của Tô-quốc lên ngại « vàng và ưng làm công dân của một nước « độc-lập hơn làm vua một nước nô-lệ, tôi đã « tự ý thoái-vị. Vậy mà, đáng lẽ chánh-phủ « Pháp phải sang nước Cộng-hòa mời của « chúng tôi nhữnq nhơn viên ngoại-giao thì

« lại đã cho sáng những võ quan lãnh nhiệm
« vụ bí mật chú ý rõ rệt là muốn đặt lại trên
« nước chúng tôi chế độ đô-hộ và áp bức.
« Những quân nhảy dù xuống nhiều nơi trên
« nước chúng tôi có nhiệm vụ rõ ràng là chiếm
« các công sở hành-chánh và quán-sự.

« Chánh-phủ chúng tôi đã cực lực phản
« đối những mưu mô xâm lăng ấy.

« Lấy tư cách của chánh-phủ Cộng-hòa
« Việt-nam, tôi nhắc nhở chánh-phủ Pháp cái
« trách-nhiệm mà nước Pháp sẽ phải gánh
« nếu mà hai nước chúng ta sẽ xảy ra một
« cuộc chiến-tranh... »

NGUYỄN-VĨNH-THỤY

Cố vấn tối cao

của Chánh-phủ Cộng-hòa V.N.

Cuộc chiến tranh này có xảy ra chăng ?

Chúng ta hãy trở lại những ngày đen tối ở
Saigon.

Sau cuộc hội họp báo giới tại Tổng-hành-dinh
của Đại-tướng Slin. Tổng-tư-lệnh quân đội Đồng-
minh, ngày 19-9, Đại-tá Cédile — lần đầu tiên từ
ngày nhảy dù xuống Nam-bộ — nhón hộp báo giới
tại dinh Toàn-quyền cũ. Sau khi cóc rựu đến tay
mọi người. Đại-tá Cédile tuyên-bố : « Việt - Minh
« không đủ năng lực để duy trì trật tự. Vì vậy
« ngay bây giờ chúng tôi phải giữ trật tự, rồi

« kể đó, chúng tôi sẽ lập một Chánh - phủ chiến
« theo bản tuyên ngôn 24 Mars ».

Đó là ý định của Đại - tá Cédile, người đại
diện thứ nhất của Pháp-quốc đệ-tứ cộng - hòa ở
Nam-bộ. Lúc ấy giờ, tại dinh Đốc-ly, Ủy ban Nhơn
dân có biết được ý định trên đây chăng ?

Khắp các nẻo đường lớn của Sài-thành, mấy
hôm nay không xảy ra việc gì lỗi thời. Các bộ đội
Cộng-hòa Vệ-binh vẫn oai nghiêm trong bộ y phục
uy nghi, bỗng sững đi tuần.

Đến ngày 20 tháng 9, một hành động đầu tiên
của Bộ tham mưu Anh làm phân nộ cả dân tộc
Việt-nam. Ngày ấy, các báo Việt và Hoa ở Saigon
đều bị cấm xuất bản. Điều nên biết thêm là từ khi
chánh quyền ở Nam-bộ về tay Ủy-ban Hành-chánh
rồi sau là Ủy-ban Nhơn-dân, báo giới ở đây được
hưởng quyền tự do ngôn luận và tự do xuất bản,
khỏi phải xin phép trước. Nhờ vậy, mà báo giới
lúc đó rất thịnh hành. Ở Saigon, ngoài những báo
hàng tuần, có đến gần mười tờ nhật báo, cơ quan
chính thức của các đảng phái. Như tờ « DÂN
HÙNG » cơ-quan của đảng Cộng-sản Đông Dương,
« LAO-ĐỘNG » của Tổng công đoàn, « TRANH-ĐẤU »
của nhóm Trốt-kít, « HÙNG VIỆT » của Quốc gia
Độc lập đảng và những tờ ĐIỀN-TÍN, SAIGON,
DÂN-BẢO, TIẾNG-CHUNG, TỔ-QUỐC là những
cơ quan truyền tin không thuộc đảng phái nào.

SAIGON SEPTEMBRE 45

Trước mạng lệnh của nhà đương cuộc quân sự Anh ở Saigon, các đại biểu báo giới có đến hội ý kiến ông Phạm văn Bạch, chủ tịch Ủy-ban Nhân dân để đối phó. Ông Bạch khuyên các đại biểu hãy nán chờ sự can thiệp của Chính phủ. Trong tình thế cấp bách này, Ông Bạch có yêu cầu số thông tin A.P.I. tiếp tục xuất bản bí mật để phát cho dân chúng biết đầy đủ tin tức.

Trong khi Ủy-ban Nhân dân bối rối trước thời cuộc càng ngày càng tiến triển không thuận lợi cho mình, thì tại bộ Tham mưu Anh, Đại-tướng Gracey đã hoàn toàn thỏa thuận với Đại-tá Cédile về việc « lập trật tự ở Saigon ». Hành động đầu tiên sau sự thỏa thuận này là việc kiểm sát khám lớn Saigon vào ngày 22 tháng chín.

Ngoài ra, còn một việc quan trọng khác xảy ra trong ngày 22. Người ta vào trại lính 11e R.I.C. tuyển lựa một số lính Pháp. Như đã biết trại lính này đã bị Nhật chiếm trong đêm 9 tháng ba và từ đó, quân đội Nhật dùng làm trại giam lính Pháp. Bây giờ, vào đây, người ta lựa được 1.500 người lính còn khoẻ mạnh để phát khí giới cho họ. Rồi tất cả được lệnh ở trong trại để chờ giờ hành động. Hôm nay, dân chúng ở Sài-thành đã lần lượt tản-cư, kéo nhau ra các vùng ngoại ô, để rồi ngày mai còn đi xa hơn nữa...

[IX.— VIỆC ĐÁ ĐẾN

N NGÀY 23 Septembre đã đến. Từ sáng sớm, quân đội Pháp và Ấn kéo đến chiếm các sở Cảnh sát trong châu thành. Sở mật thám Catinat cũng đồng số phận. Các sở khác như Kho Bạc, Nhà Đua cũng bị chiếm luôn.

Người ta hỏi : Súng đã nổ chưa?

Thật ra quân Pháp—Ấn chưa gặp một sự kháng cự nào dữ dội trong ngày hôm nay, trừ cuộc xung đột trước tổng hành dinh của Thiếu tướng Trương Văn Giàu ở đường Colombert. Điều nên biết là hôm nay, các lộ đội chánh thức của dân quân đóng trong thành phố đã được thương lệnh rút ra đóng ở các vùng ngoại-ô, chỉ trừ một số Cộng-hòa vệ-binh ở lại Saigon và chia nhau canh gác dinh Đốc-ly, tức là dinh Ủy-ban Nhơn-dân.

Hôm nay, 23 tháng chín, ngày quyết định. Về mặt ngoại giao, giữa Ủy-ban Nhơn-dân và phái bộ

Anh dường như dứt đoạn rồi. Việc chiếm dinh Hành chánh chỉ là vấn đề ngày giờ. Trước dinh, một lần nữa, người ta thấy d n chúng mỗi lúc mỗi đông. Họ tụ họp để làm gì? Chờ mạng lệnh chăng?

Một giờ qua, tình hình thêm thay đổi. Sản sàng theo mạng lệnh của Chánh-phủ, nhưng không thể chờ đợi mãi và nhện nhục mãi trong tình trạng báo trước cảnh nguy vong. Có phải vài cuộc xung đột ở các nơi trong thành phố là sự loe lộ lòng phản-úất của dân chúng?

Đến đêm 23 rạng ngày 24 tháng chín, tình hình súng nổ đều trong châu thành. Dinh hành-chánh đã lọt vào tay quân đội Pháp sau cuộc chống cự của Cộng-hòa về binh cảnh gát tại đây. Tiếp theo đó, một trận đánh đầu tiên xảy ra tại đầu cầu Mac-Mahon. Quân Pháp—Ấu chia nhau canh gát các đầu cầu: Thi-Nghè, cầu-Bông, cầu Kiệu, cầu Mac-Mahon, cầu Khánh-hội v.v...

Nhơn viên của Ủy-ban Nhơn-dân đã rời khỏi Saigon trong đêm, chỉ trừ Ủy - tuớng Lao - động Hoàng-dôn Văn bị bắt sống ngày sau, 24-9.

Thế là Saigon đã thất thủ. Nhưng về hình binh, người ta có thể nói rằng quân đội Pháp vì chưa đủ lực lượng nên chưa dám mở rộng phạm vi kiểm sát. Và lại, người Pháp chưa biết ngoài Saigon có những gì? Sự thật, ở đó ngoài dân-quân chánh thức ở trong hàng ngũ, mỗi tên dân là một người lính.

Kháng-chiến.

Hai tiếng này đã phổ thông trong dân chúng. Tinh thần kháng-chiến đã nêu cao trong nước. Ngoài trận đánh ở cầu Mac Mahon, người ta nên kể thêm dấu công của các bộ đội ở Khánh-hội trong đêm 23. Chính đêm ấy, sau khi bót cảnh-sát Thương-khẩu bị chiếm, họ liền phản công dữ dội, đầu bị đánh lui, nhưng trận này là một khởi điểm cho công cuộc kháng chiến ở miền Đông-nam Saigon.

Sáng 24, tiếng súng nổ đều từ phía. Lửa cháy đỏ trời. Dân chúng còn lại trong Sai-thành lấp tấp tản cư.

Về mặt chiến lược, lúc bấy giờ, Saigon đương nằm trong vòng vây của dân-quân. Vòng vây này kết thành bằng tinh thần đoàn-kết với tấm lòng phụng sự Tổ-quốc.

Nó xây đắp bằng máu và xương.

X. — SAIGÓN TRONG VÒNG VÂY

NHƯ đã biết, từ sáng ngày 24 tháng chín, Sài Gòn đã chịu dưới quyền kiểm-sát của quân đội Pháp và Đồng-minh. Nhưng về mặt quân sự, Sài Gòn hiện nằm trong vòng vây của dân quân. Theo lệnh của Ủy-ban Kháng-chiến thì chẳng những chặn đường không cho quân Pháp tiến ra ngoại-ô, mà phải nhắm ngay Sài Gòn tập kích. Như vậy, cũng chưa đủ. Phải lập thêm vòng vây kinh-tê. Vì vậy, trong nửa tháng đầu, Sài Gòn bị cô lập. Lúc bấy giờ, tình cảnh của người Pháp ở Sài Gòn ra sao? Họ có bị ảnh hưởng của cuộc phong tỏa kinh-tế và các cuộc tập kích của dân quân chăng?

Muốn biết rõ chuyện trên đây, không gì hơn chúng ta nghe lời thuật của một nhà viết báo Pháp có mặt tại «Sài-thành trong vòng vây»:

« Mặc dầu tình hình thuận lợi cho Pháp, nhưng Đại-tá Cédile vẫn đeo đuổi một cuộc thử-thuộc.

« với Việt-nam bằng cách tìm phương tiếp tục
 « thương-thuyết để lập một qui điều mới cho
 « Đông-dương. Từ sáng ngày 24 đến trưa ngày
 « ấy, Saigon được yên tĩnh. Nhưng đến xế chiều,
 « tình thế đã biến hẳn. Một bộ đội dân-quân Việt-
 « nam tiến theo đường Verdun, tràn xuống trung
 « tâm Saigon, chiếm chợ Lớn-thành, kéo thẳng đến
 « đại lộ Lonord, nổ súng bắn. Mặt khác, nhiều bộ
 « đội vượt kinh Tân-Hồ (tức arroyo Chinois) đổ
 « bộ lên Saigon. Tiến thẳng về đại lộ de la Somme.
 « Trong vài vùn'g khác, người ta cho hay có những
 « cuộc đánh đập. Người ta nghe tiếng súng nổ khắp
 « nơi. Đại-tướng Gracey liền triệu tập một cuộc
 « hội họp báo giới. Chúng tôi sống âm thầm,
 « không một ngọn đèn. Trong cảnh tối om ấy, mỗi
 « người đều tự hỏi những gì đã xảy ra và mỗi
 « người đều đặt nhiều câu hỏi hốt thức. Đại-tướng
 « Gracey tỉnh tỉnh giải bày rằng ông còn hy-vọng
 « một cuộc giải quyết hòa-bình.

« Ở xa xa, nhiều đám cháy ngùn ngụt đỏ trời.
 « Một cảnh tượng kinh-hoàng bao trùm nhà hàng
 « Continental. Rất đông đàn bà và trẻ con Pháp
 « lánh nạn tại nhà hàng, mà nơi đây, không còn
 « một miếng nước, không có một tia sáng của đèn
 « điện. Ở đây, thỉnh thoảng, lại được tin những
 « người Pháp ở lẻ loi vừa bị thiệt mạng. Những tin
 « điên đầu cứ truyền ra, phẫn tiếng súng nổ không
 « ngơi làm rối loạn tinh thần. Còn Việt-minh hiện

« giờ họ chiếm đóng tất cả các khu vực ngoại ô.
 « Mặc dầu ý muốn của Đại-tướng Gracey là không
 « gây lộn chuyện, nhưng sự dùng võ-lực từ đây
 « không tránh khỏi. Gòn đại-lá Cédile không ngờ
 « yêu cầu quân luân tiêu thật đông, đi khắp nơi. Ở
 « vùng Tân-định, nhiều lần thì người Pháp nằm
 « sóng sượt. Đến ngày 25 tháng chín, cả thành-phố
 « vẫn không nước, không đèn và không lương thực.
 « Những người Pháp chỉ còn có nước cuối cùng
 « là đi đến các quán cóc dờ dáy của Huế-kiều, mà
 « tại đây, người ta còn tìm được vài cặp lạp xường
 « và cơm lại. Trong các quán cóc dờ dáy như này,
 « ngồi bên những anh phu bến tàu, người ta được
 « thấy nhiều vị cựu thượng quan Pháp không còn
 « những khó khăn trước sự dờ dáy, ngồi trên chiếc
 « ghế đầu bằng gỗ, dùng đũa ăn cơm.

« Lúc này, dân chúng Pháp không sao ngủ được.
 « Họ luôn luôn xao xuyến và mệt mỏi. Tuy vậy,
 « Đại-lá Cédile vẫn tiếp tục chiến đấu cho hòa-bình
 « Ông viết một tờ bố-cáo kêu gọi người Việt-nam
 « binh lính và khuyên họ trở lại với công việc
 « làm. Song, những chứng chỉ rõ ràng để đáp lại
 « tất cả người Việt-nam kéo nhau ra khỏi thành-phố.

« Trong một thành phố tối om mà lúc bấy
 « giờ không khí chiến tranh và cách mạng đang
 « bao trùm, những gia đình lại phải khóc thêm cho
 « người trong thân-quyển của họ vừa lữ nạn. Tất
 « cả đều pháp phòng lo sợ ở ngày mai...»

SAIGON SEPTEMBRE 45

Xin nhắc lại, đoạn trên đây là lời thuật của một ký giả Pháp đã từng sống trong lúc Sài-gòn bị bao vây, trong Sài-thành sáu ngày 23 Septembre.

Càng ngày Sài-gòn càng chìm sâu trong nguy ngập. Trong thành phố chết ấy, người ta khó tìm thấy một người Việt-nam. Súng vẫn nổ. Đám-quân đã bắt đầu dùng chiến-thuật du-kích lúc ẩn khi hiện, đột nhập thỉnh linh để phi hoại chớp nháng và lập tức rút lui trong im lặng. Người ta có thể ví lối đánh này là một chiến-thuật xuất quỷ nhập thần. Chẳng những thường-dân Pháp phải kinh sợ ngày đêm bởi không thể đoán được Việt-quân sẽ xuất hiện giờ nào và chỗ nào, mà cả đến quân đội Pháp, Anh, Ấn cũng không thể ngăn ngừa được. Trước tình thế ấy, quân đội chiếm đóng Sài-gòn chỉ dùng hai phương-pháp : 1) Tự vệ và phân-công khi bị tấn-công. 2) Mở cuộc tẩy-thanh trong thành phố.

Ngày 25 tháng chín, một cuộc tàn sát xảy ra tại xóm Héraud mà đến bây giờ thỉnh thoảng một số người Pháp ở đây còn nhắc lại để tố-cáo một cách nặng nề người Việt-nam. Con khùng khiếp chưa qua khỏi trong lòng người, đến tối lại, không biết xuất động từ một nơi nào, Việt-quân kéo ngay vào trung tâm thành phố, phóng-hỏa đốt chợ Bến-thành. Lửa bốc đỏ trời, dân-chúng Pháp hoảng hốt bỏng bễ đến nhà hàng Continental, đến đường đường Đồn đất, tị-nạn.

Lúc bấy giờ, ban ngày của Saigon thuộc về quyền kiểm-sát của quân-dội Pháp, Anh, Ấn, ban đêm của Saigon hoàn toàn về tay Việt-quân. Chúng ta nên biết thêm dư-luận của dân-chúng Pháp ở Saigon trong thời kỳ ấy, đối với Đại-tá Cédile. Một phái công kích Cédile áp dụng một phương-pháp lầm lạc. Họ viện lẽ rằng phong-trào giải-phóng của dân-chúng Việt-nam đã lồng lộn từ Nam chí Bắc. Bất cứ người Việt nào cũng sẵn sàng chết để bảo-vệ nền Độc-lập. Trước tinh-thần hy-sinh triệt-đê của người Việt, người đại-diện của Pháp không tìm một giải-pháp thỏa thuận, trái lại, người ta dùng võ-lực trong khi binh lực chưa hoàn toàn. Một phái vì quá sợ sệt, dấm ra oán giận Đại-tá Cédile, bảo Đại-tá nhu nhược và không chịu dùng võ-lực triệt-đê.

Trước tình thế càng khẩn trương, ngày 26, bộ Tham-mưu Anh ở Saigon triệu Thống-chế Térauchi, Tổng-tư-lệnh quân-dội Nhật ở miền Đông-nam Á-châu và cả hai Đại-tướng Numata và Nishiosida để cảnh cáo rằng : quân-dội Nhật phải chịu trách nhiệm trong công cuộc giữ trật-tự cho xứ này.

Ngày 27, một tin làm chấn-dộng cả dư-luận ở Sài-thành và vùng ngoại-ô : Đại-tá Mỹ Dewey Giám-đốc sở dò-thám Mỹ vừa bị giết ở Tân-định. Ai giết ? Lúc bấy giờ, người Việt-nam bảo Pháp giết đê ly gián giữa người Mỹ và Việt, Pháp quả quyết thủ phạm là người Việt-nam và sau đó, có nhiều

SAIGON SEPTEMBRE 45

người Việt-nam bị bắt, buộc vào tội dính líu trong vụ này.

Sàigòn vẫn còn nằm trong tình trạng kinh-khủng. Du-kích quân luôn luôn đột nhập tấn-công các đồn lính trong châu-thành. Không ngày nào không có đám cháy. Đến đêm, súng càn nổ vang, lửa bốc đỏ trời.

Cuối tháng chín, tình hình chưa có gì thay đổi. Về mặt quân-sự, vòng vây Sàigòn càng thêm thắt chặt. Ở các cầu nối liền Sàigòn và vùng ngoại-ô đều có trận đánh dữ dội. Đánh ở cầu Bông, đánh ở cầu Kiệu, đánh ở Khánh-hội. Đánh khắp nơi. Người ta đồn sắp có lệnh tấn-công. Rồi người ta lại đồn sắp thương-thuyết.

XI. — HUU-CHIẾN

THÁNG Septembre đã chấm dứt. Những cuộc xung đột lưu huyết ngày càng dữ dội. Tình trạng chiến-tranh ngày càng hiện ra rõ rệt. Kịp đến ngày 1 tháng mười dương-lịch, một thông-cáo cho biết lệnh huu-chiến bắt đầu thi-hành hôm nay để mở cuộc thương - thuyết. Đây là một sáng kiến của Đại-tướng Gracey. Cuộc hội - đàm chánh-thức đầu tiên cử-hành ngày 3 tháng mười tại Tổng-hành-dinh của đệ bác Lữ-đoàn Anh, Ấn.

Dự cuộc đàm phán hôm nay có Đại - tướng Gracey, Đại-tá Cédile, Đại-tá Repeton - Preneuf, đại-diện Đại-tướng Leclerc. Cầm đầu phái-lộ của Ủy-ban Nhơn-dân Nam-bộ có hai ông Trọng - sư Phạm-văn-Bạch và Bác-sĩ Phạm-ngọc-Thạch.

Vấn-đề đầu tiên của Pháp đưa ra lời đại-biêu Việt-nam là số phận của 103 con tin Pháp bị Việt-nam bắt. Bên đại-biêu Việt-nam đưa ra một vấn-

«*Đề khác mà Pháp cho là một yêu - sách quá lễ : « Pháp phải nhìn-nhận sự độc-lập của Việt-nam và thương-thuyết trên lập-trường này ».* Lần gặp - gỡ đầu tiên của hai bên không đem lại một kết-quả gì.

Trong lúc ấy, những đoàn xang-phong của Pháp từ dưới chiếu-hạms đổ-bộ lên Saigon, giữ sự hoan-hô nhiệt-liệt của dân-chúng Pháp. Và hôm nay, cũng là lần đầu tiên, kể từ ngày 9 Mars, người ta được thấy cờ Pháp phất-phơ trên vài tầng lầu của hai dãy phố dọc đường Catinat. Ngày sau, đài vô tuyến Bạch-Mai phát-thanh bản tuyên ngôn quan trọng của Tổng-bộ Việt-minh như sau :

«*Việt-Nam sẽ tỏ lòng khoan dung đối với kẻ «*ngịch của mình ngày hôm qua nếu những điều «*kiến của chúng tôi được nhìn nhận, nếu người «*Pháp ở Saigon có đủ sự sáng suốt và ý-thức để «*nhìn nhận những thực tế. Nhưng chúng tôi chỉ «*yêu cầu người Pháp ở Saigon hãy thành thật. «*Họ có thật lòng hủy bỏ chương trình của họ là «*tái lập chủ-quyền Pháp trên lãnh thổ của chúng «*tôi ? ».*********

Nhắc lại những lời tuyên-bố của Đại-tá Cédile, tổng bộ Việt-Minh lập lại rằng điều kiện cần yếu của Ủy-ban Nhân-dân Nam-bộ đòi hỏi là Độc-lập. Và để trả lời câu hỏi của đại - tá Cédile đã nói : «*Những người trong lực và những kẻ sát nhân sẽ bị trừng phạt*» ; đại - biểu Việt-Nam đáp rằng :

« Chúng tôi không được biết kẻ sát nhon này là ai ? Ngoài chánh-phủ Việt Nam ở Nam - bộ đã chỉ-huy cuộc kháng-chiến, những ai có thể là kẻ sát nhon ? Thưa ông Cédile, chúng tôi đã quyết định chiến đấu cho đến giọt máu cuối cùng của chúng tôi cho nền độc-lập của xứ sở chúng tôi ».

Riêng về dân-chúng Pháp ở Saigon cũng như Việt ở các vùng ngoại-ô xôn-xao do hồi kết - quả của cuộc thương-thuyết nhưng chưa có một thông-cáo chánh-thức nào công-bố.

Cuộc hưu - chiến lại gia hạn 48 giờ nghĩa là đến 1 giờ trưa ngày 10 tháng 10 dương - lịch (10 Octobre 1945). Trong thời hạn này, bên Việt - quân chuẩn-bị càng thêm chuẩn-bị. Còn bên Pháp, quân đội do tàu chiến tiếp-tục đưa đến ở bộ lên Saigon. Đồng-thời Đại-tướng Leclerc, một danh tướng trong công cuộc giải-thoát nước Pháp cũng đã bay đến Saigon. Những ai biết rõ tình - thế lúc bấy giờ dễ cân nhắc sự lợi hại của đôi bên trong những ngày hưu-chiến cũng đều trách Ủy-han Nhon-dân Nam-bộ, trách Trần-văn-Giàu, trách Chánh-phủ mắc kế huân binh của đối-phương.

XII. — TÀI-CHIẾN

TRONG 48 giờ gần hơn hưu-chiến, người ta đã tạo một không khí thoải-thuận chưa ? Và đã có kết quả gì sau cuộc đàm-phán cuối cùng ngày 9 tháng m. tại Tổng-bành-dinh của Đệ-bác-lữ-đoàn Anh Ấ ? Chúng ta hãy đọc 2 bản thông-cáo sau này mà vì muốn giữ nguyên tài liệu, chúng tôi đăng trọn vẹn dưới đây :

« Sau các cuộc đàm phán ngày hôm qua giữa nhà cầm quyền Đồng-minh và các nhà đại-diện mặt-trận Việt-minh, đoàn đại-biểu Pháp nhận thấy :

« 1) Sau nhiều lần can-thiệp với đoàn đại-biểu Việt-nam, vụ 103 người Pháp bị « người Việt bắt tại Saigon ngày 21 tháng chín « vẫn không được cho biết tin chi cả. Đoàn đại-biểu V. N. tỏ ra chẳng đủ quyền đề-thầu

« thập tin-tức về việc này ở trong khu vực mà
« chánh - phủ của họ nói là dưới quyền kiểm-
« soát của mình.

« 2) Đoàn đại - biểu V. N. toan tránh trách
« nhiệm về sự « hành-hạ » quân Đồng-minh như là
« lính Ấn. Những trách nhiệm về trọng tội và
« mưu-sát ấy thuộc về thường tội và chánh người
« Việt đã phạm. Những lý lẽ viện ra vẫn
« không có lằng-cớ.

« 3) Chánh-phủ Việt-nam Nam-bộ cao rao rằng
« họ giữ trật-trình của toàn dân bảo sạch mạng và
« tài sản cho những người ở saigon trước ngày 23
« tháng chín, song luận điệu ấy bị đình-chánh một
« cách qu ết liệt. Chính người Việt ra tay bạo hành
« và ám sát người Pháp và người lai Pháp. Đoàn
« đại biểu Pháp có cho đoàn đại biểu Việt-nam biết
« ngoài số 5 người Pháp bị sát hại ngày 2 tháng
« chín, còn có 16 người khác bị các số cảnh-sát
« Việt-nam bắt giữ ngày 15 và ngày 21 tháng chín
« chẳng biết vì lẽ gì.

« 4) Số phận đáng lo ngại của 103 người Pháp
« bị mất tích không ăn thua dính-dấp đến sự đối
« đãi một cách nhân đạo ông Văn (tức Hoàng-dôn
« Văn) nhân-viên chánh-phủ Việt-nam Nam-bộ.
« Hiện ông bị giữ lại để kiểm tra vài lời khai của
« ông. Tòa nhà ông ấy ở chính là chỗ nhốt
« người Âu.

« 5) Sau rớt các điều kiện tất yếu mà đoàn đại-
 « biểu Việt-nam đưa ra ngày 5 tháng mười là đề
 « Chánh-phủ Việt-nam Nam-bộ trở về ; Giao lại
 « Chánh-phủ ấy các cơ quan Cảnh-bị và t ách nhiệm
 « gìn giữ an ninh. Giải giới quân đội Pháp và tập
 « trung họ ở một nơi sẽ chỉ sau. Lương-thức và
 « an-ninh của quân lính Pháp sẽ được Chánh-phủ
 « Việt-nam Nam-bộ châu cấp và bảo-vệ. Các điều
 « yêu-cầu này lúc là khôi-phục cho Chánh-phủ ấy
 « tình trạng hiến-nhiên sau khi chấm dứt cuộc
 « chiếm-dòng của Nhật. Vậy chẳng cần phải
 « nói ra đây cái cách không thể chấp-thuận
 « của các điều yêu-cầu ấy.

« 6) Đoàn đại-biểu Pháp phải tỏ ý tiếc vì đoàn
 « đại biểu V.N. chẳng kể chi các đề nghị thiết-thực
 « đã đưa ra cho họ, để đi đến một thỏa-hiệp-án
 « thuận tủy hành chánh hầu có thực hiện một cuộc
 « cộng tác cụ thể Pháp-Việt, chẳng dă động chi đến
 « nền chánh-trị tương lai xứ này. Đoàn đại-biểu
 « Pháp duy trì lập trường ấy tức là theo đúng
 « chánh sách của bản tuyên-ngôn ngày 24 tháng ba
 « năm 1945 của chánh-phủ Cộng-hòa Pháp.

Và dưới đây là bản phúc-dáp của Việt-nam
 ấn hành trong báo « Cứu-quốc » vài ngày sau đó :

« Từ mấy hôm nay, phi cơ Anh có rải nhiều
 « truyền đơn của tướng Gracey trong đó nói tại người
 « Việt - Nam đoạn-tuyệt cuộc hưu-chiến, giết một
 « sĩ-quan Anh và một sĩ-quan Ấn, mặc dầu có lệnh

« của Chánh - phủ họ. Vậy kể từ hôm nay, trách
 « nhiệm gây cuộc lưu-huyết sẽ do người Việt gánh
 « chịu, nếu họ tấn-công quân-đội Anh, Pháp, Nhật
 « đặt dưới quyền chỉ-huy của tướng Gracey.

« Ông Gracey hãy nhớ rằng chính ông đã làm
 « trung-gian cho người Pháp để xin ngưng chiến.
 « Do đó vấn-đề cai-trị ở địa - phương Saigon-
 « Chợ-lớn phải được giải- quyết. Cuộc hội - thương
 « không có kết-quả thì cuộc ngưng chiến cũng không
 « còn hiệu-lực. Chúng tôi tái-chiến với quân Pháp
 « vì họ chẳng muốn trả lại trụ-sở của Ủy - ban
 « Nhơn - dân và các công-sở. Chúng tôi bắt buộc
 « phải chiến - đấu chống Pháp trở lại là vì người
 « Anh chẳng chịu nhìn nhận chủ-quyền của Việt-
 « Nam và để cho quân Pháp gây cuộc đổ máu tại
 « Saigon. Chúng tôi bắt buộc phải chiến-đấu trở
 « lại để khôi phục trật-tự hòa - bình trong địa-
 « phương Saigon-Cholon, mà quân Pháp được quân
 « Anh giúp sức vẫn không giữ nổi suốt tháng nay.
 « Chánh-phủ chúng tôi đã ra lệnh cho quân - đội
 « dừng tấn-công quân-đội Anh, Ấn, Nhật, Tuy vậy
 « chúng tôi có thể và có quyền tự vệ trong khi quân
 « Anh, Ấn bắn vào dân-chúng, vào quân lính Việt-
 « Nam. Nhật là khi quân Anh để cho quân Pháp
 « len lỏi vào hàng ngũ của họ để gây ra những sự
 « khêu khích.

« Thực-dân Pháp đã là thù-địch của chúng tôi
 « bởi vì chúng dùng võ lực xâm phạm chủ-quyền

SAIGON SEPTEMBRE 45

« của Việt-Nam. Chúng tôi sẽ không tấn-công quân « đội Anh, Ấn, Nhật nếu quân ấy chẳng công-kích « chúng tôi, song chúng tôi vẫn sẵn sàng tự - vệ « cương quyết nếu họ khêu khích và ngăn trở cuộc « chiến-dấu của chúng tôi với quân địch »,

Thế là hõng. Một giờ trưa ngày 10 tháng 10 đã đến.

Hạn hưu-chiến đã mãn.

Hôm nay, truyền-đơn và bố-cáo đã rải khắp vùng ngoại-ô, kêu gọi với hai khẩu hiệu :

« Chúng nào Saigon hóa ra tro tàn, quân Pháp « mới chiếm được Saigon ».

« Chúng nào Nam-bộ biến thành sa mạc, quân « Pháp mới chiếm được Nam-bộ ».

Xế ngày 10 tháng 10, một trận kịch-chiến xảy ra cách Saigon 3 cây số về phía Tây-bắc. Một đoàn lính da đen (Gurkas) bị đàn quân tập - kích làm thiệt-mạng một sĩ-quan Anh, một sĩ-quan Ấn và nhiều binh-sĩ khác.

Chiều lại, nhiều bộ-đội dân-quân ở xóm-Chiêu tràn qua Saigon hiệp với Du-kích cãm - tử-quân trong thành-phố đội-kích bót Cảnh-sát quận nhì ở đường Boressé.

Tối đến, súng nổ đều, dữ-đội nhưt là ở phía Bắc Saigon. Dân-quân thừa đêm, tràn qua cầu Bông, cầu Kiệu, đột nhập Sài-thành công-kích các nơi đồn-trú của quân-đội Pháp đóng ở vùng Dakao.

SAIGON SEPTEMBRE 45

Sáng ngày sau, súng vẫn nổ. Từ ấy đến nay, ngót hai năm trường, tuy Saigon đã về tay quân-đội Pháp, nhưng súng vẫn nổ.

Tuy các tỉnh-ly, các thị trấn của Nam-bộ đã nằm dưới quyền kiểm soát của Pháp, súng vẫn nổ. Nổ đến hôm nay...

HẾT

Saigon, Juillet 1947

TRẦN-TẤN-QUỐC

In xong ngày 31-8-47
tại Nhà in MỚI
4, đường d Ormay
SAIGON

Giấy phép xuất bản
số 136
ngày 14-8-1947

Già : 6 \$